

Univerzita Hradec Králové

Pedagogická fakulta

Ústav sociálních studií

Prevence a řešení rasismu a xenofobie na základních školách

Bakalářská práce

Autor: Erika Benešová

Studijní program: Specializace v pedagogice

Studijní obor: Sociální patologie a prevence

Vedoucí práce: PhDr. Josef Kasal, MBA, Ph.D.

Oponent práce: Mgr. Irena Loudová, Ph.D.

Zadání bakalářské práce

Autor: Bc. Erika Benešová

Studium: P20K0292

Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor: Sociální patologie a prevence

Název bakalářské práce: **Prevence a řešení rasismu a xenofobie na základních školách**

Název bakalářské práce AJ: Prevention and solution of racism and xenophobia in elementary schools

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Bakalářská práce je tematicky zaměřena na prevenci a řešení rasismu a xenofobie na druhých stupních vybraných základních škol. V teoretické části, na základě analýzy odborné literatury, jsou vymezeny základní pojmy související s danou problematikou. V empirické části je prezentováno kvalitativní výzkumné šetření provedené mezi metodiky školní prevence vybraných základních škol. Na základě výsledků šetření je zpracována metodika preventivní práce na dané základní škole.

CICHÁ, M. Multikulturalismus a multikulturní výchova: studijní opora. Olomouc: Hanex, 2011. ISBN 9788074090400

DACÍK, Tomáš. Člověk a rasa. Brno: CERM, 2001. ISBN 8072042165.

HENDL, Jan. Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016. ISBN 9788026209829. FREDRICKSON, George M.

Rasismus: stručná historie. Přeložil Veronika MATYSOVÁ. Praha: BB art, 2003. ISBN 8073411245.

PRŮCHA, J. Multikulturní výchova: příručka (nejen) pro učitele. 2. vyd. Praha: Triton, 2011. ISBN 9788073875022.

Diskriminace do školy nepatří! [online]. META, o.p.s. – Společnost pro příležitosti mladých migrantů, 2016. ISBN 9788090629660.

Zadávací pracoviště: Ústav sociálních studií,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: PhDr. Josef Kasal, MBA, Ph.D.

Oponent: Mgr. Irena Loudová, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 28.2.2023

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci *Prevence a řešení rasismu a xenofobie na základních školách* vypracovala pod vedením vedoucího práce PhDr. Josefa Kasala, MBA, Ph.D., samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 14.4. 2024

Erika Benešová

Ráda bych zde poděkovala vedoucímu bakalářské práce PhDr. Josefu Kasalovi, MBA, Ph.D., za cenné rady a čas, který mi věnoval při řešení dané problematiky. Dále bych chtěla poděkovat všem respondentům, kteří mi poskytli nezbytné informace pro úspěšné dokončení mé práce.

Anotace

BENEŠOVÁ, Erika. *Prevence a řešení rasismu a xenofobie na základních školách*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2024. 69 s. Bakalářská práce.

Bakalářská práce se zaměřuje na problematiku rasismu, xenofobie a diskriminace LGBTQ+ na základních školách v České republice s důrazem na prevenci a úlohu školních metodiků prevence. Cílem práce je prozkoumat výskyt těchto negativních jevů, analyzovat existující preventivní programy a strategie, které jsou používané školami a zhodnotit jejich účinnost v řešení těchto problémů. Zvláštní pozornost je věnována novým výzvám, jako je příchod ukrajinských žáků kvůli válečnému konfliktu, a jejich potenciálním rizikem diskriminace. Metodologicky kombinuje kvalitativní přístup prostřednictvím polostrukturovaných rozhovorů s řediteli škol, školními metodiky prevence a odborníci na problematiku LGBTQ+ s analýzou dostupných dat a literatury. Výsledky výzkumu přispívají k lepšímu porozumění problémům, které souvisí s rasismem, xenofobií a diskriminací LGBTQ+ žáků a s pozicí školního metodika prevence na základních školách. Výzkumné šetření nabízí doporučení pro praxi a směr pro další výzkum v této oblasti. Práce má potenciál přispět k vytváření inkluzivnějšího a bezpečnějšího školního prostředí pro všechny studenty.

Klíčová slova: rasismus, xenofobie, LGBTQ+ diskriminace, základní školy, prevence, metodik prevence

Annotation

BENEŠOVÁ, Erika. *Prevention and solution of racism and xenophobia in elementary schools*. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2024. 69 pp. Bachelor Thesis.

The bachelor's thesis focuses on the issue of racism, xenophobia, and LGBTQ+ discrimination in primary schools in the Czech Republic with an emphasis on prevention and the role of school prevention coordinators. The aim of the thesis is to explore the occurrence of these negative phenomena, analyze existing preventive programs and strategies used by schools, and evaluate their effectiveness in addressing these issues. Special attention is given to new challenges, such as the arrival of Ukrainian students due to the war conflict and the potential risk of their discrimination. Methodologically, it combines a qualitative approach through semi-structured interviews with school directors, prevention coordinators, and LGBTQ+ expert with an analysis of available data and literature. The research results contribute to a better understanding of the problems related to racism, xenophobia, and LGBTQ+ discrimination among students and the role of school prevention coordinators. The research provides recommendations for practice and directions for further research in this area. The thesis has the potential to contribute to creating a more inclusive and safer school environment for all students.

Keywords: racism, xenophobia, LGBTQ+ discrimination, primary schools, prevention, prevention coordinator

Prohlášení

Prohlašuji, že bakalářská práce je uložena v souladu s rektorským výnosem č. 13/2022 (Řád pro nakládání s bakalářskými, diplomovými, rigorózními, disertačními a habilitačními pracemi na UHK).

Datum: .....

Podpis studenta: .....

Obsah

Úvod	9
1 Současné přístupy k problematice rasismu a xenofobie.....	11
1.1 Definice a charakteristika pojmů xenofobie a rasismus	11
1.2 Právní rámec	13
1.3 Období dospívání v kontextu xenofobie a rasismu.....	15
2 Prevence xenofobie a rasismu na základních školách	17
2.1 Pojem prevence	17
2.1.1 Školní metodik prevence	17
2.1.2 Prevence patologických jevů na základních školách	19
2.2 Multikulturní výchova jako prostředek výchovy k toleranci.....	20
2.2.1 Kompetence učitele v kontextu multikulturní výchovy.....	21
3 Výzkumné šetření zaměřené na prevenci a řešení xenofobie rasismu na základních školách.....	24
3.1 Metodologie výzkumného šetření.....	24
3.2 Vymezení výzkumného problému	24
3.3 Vymezení cílů	26
3.4 Charakteristika výzkumného vzorku	26
3.5 Výsledky výzkumného šetření.....	26
3.5.1 Rozhovor s ředitelkou základní školy I.	26
3.5.2 Rozhovor s ředitelem základní školy II.	29
3.5.3 Rozhovor se školní metodičkou prevence I.	31
3.5.4 Rozhovor se školní metodičkou prevence II.....	33
3.5.5 Rozhovor s lektorkou primární prevence.....	34
3.6 Závěr výzkumného šetření.....	36
4 Diskuse	39
Závěr	42
Použitá literatura	44
Elektronické zdroje.....	46
Seznam příloh.....	47

Úvod

V dnešním komplexním společenském prostředí hraje škola klíčovou roli nejen ve vzdělávání, ale také ve formování hodnot, postojů a sociálních dovedností žáků. Prevence sociálně patologických jevů, jako je rasismus a xenofobie, se stává stále důležitějším prvkem školního prostředí. V současném kontextu se vzdělávací instituce stávají klíčovým prostorem pro budování sociální soudržnosti a překonávání negativních společenských předsudků.

Školní metodik prevence má zásadní úlohu v podpoře a koordinaci aktivit zaměřených na prevenci rasismu, xenofobie, diskriminace a dalších sociálně patologických jevů, přičemž jeho práce ovlivňuje nejen prostředí uvnitř školy, ale i vztahy mezi jednotlivými žáky a širší společenský kontext.

Tato bakalářská práce se zaměřuje na prevenci a řešení rasismu a xenofobie na základních školách a roli školního metodika prevence ve vytváření inkluzivního a bezpečného prostředí pro všechny žáky. V bakalářské práci jsou zahrnuta i témata, která jsou podle nás současným jevem v českém školství a mohly by vést k některým xenofobním postojům, kterým je třeba předcházet. Situace začlenění nově příchozích ukrajinských žáků v důsledku válečné situace byla pro učitele těžkou výzvou nejen v oblasti vzdělávání, ale i v oblasti propojení kultur. Dalším současným jevem na základních školách, především na druhém stupni, je objevování vlastní identity a s tím spojená sexuální orientace u žáků. Ze strany učitelského sboru i žáků může docházet k nepochopení a k tak zvanému „misgenderování“, proto je prevence těchto témat velmi podstatná.

Práce analyzuje přístupy k prevenci rasismu, xenofobie a diskriminace LGBTQ+ na základních školách, a to prostřednictvím hloubkových rozhovorů s metodiky prevence a řediteli. Dále je práce obohacena o rozhovor s odborníci na tematiku LGBTQ+ ve školství a koordinátorkou projektu zaměřující se na primární prevenci témat LGBTQ+. Diskuse s řediteli a metodiky prevence poskytuje vhled do praktických metod a strategií, které jsou využívány k podpoře respektu a tolerance ve školním prostředí. V práci jsou zmíněny i současné jevy na základních školách, předešlé zkušenosti s xenofobií a rasismem a jejich řešení.

Cílem našeho výzkumného šetření je analyzovat xenofobii, rasismus a diskriminaci LGBTQ+ na základních školách. Zaměřujeme se na identifikaci projevů těchto jevů, jejich prevenci, faktory, které k nim přispívají a roli školních metodiků prevence. Dále se

zabýváme účinností preventivních opatření podporujících inkluzivitu a diverzitu ve školách. Zvláštní pozornost věnujeme i situaci nově příchozích ukrajinských žáků a komunitě LGBTQ+, která může čelit diskriminaci ve školním prostředí.

1 Současné přístupy k problematice rasismu a xenofobie

První kapitola této práce se zabývá problematikou rasismu a xenofobie. Nejprve definuje a charakterizuje tyto pojmy z různých perspektiv, přičemž zkoumá jejich význam a dopady v současné společnosti. Dále se věnuje právnímu rámci, který reguluje a chrání občany před rasismem a diskriminací na mezinárodní i národní úrovni. Kapitola také zkoumá vliv období dospívání na formování xenofobních a rasistických postojů, uvádí relevantní výzkumy a analýzy týkající se tohoto tématu.

1.1 Definice a charakteristika pojmů xenofobie a rasismus

Na začátek je důležité získat hlubší povědomí o pojmech, jež jsou v dnešní společnosti často diskutované a mohou být předmětem nejednoznačnosti či zavádějícího používání. Tato slova tvoří nejen základ mnohých mediálních debat, ale také ovlivňují mezilidské vztahy mezi dospělými i dospívajícími. Mezi tyto klíčové pojmy patří xenofobie, rasismus, národnostní menšiny a etnické skupiny.

Pojem rasismus je dnes interpretován různými definicemi, které ho přibližují z odlišných perspektiv. Některé definice ho označují jako ideologii, zatímco jiné jako specifický druh chování. Můžeme narazit na výklady, kde rasismus figuruje jako přesvědčení, forma nenávisti, nebo dokonce jako teorie.

Průcha (2010) chápe pojem rasismus jako: „*Souhrnné označení pro takové jednání, které překračuje pouhé vnímání rasových odlišností a přetváří se na nepřátelské aktivity vůči příslušníkům jiné rasy, jež se projevují v diskriminaci, v agresivním chování.*“

Anthony Giddens definoval rasistické chování jako projev diskriminace. Diskriminaci chápal jako situaci, kdy určité skupině občanů není umožněno využívat svá práva a možnosti, které jsou dostupné ostatním lidem. Giddens v této souvislosti nezahrnuje do pojmu rasismu pouze postoje a předsudky vůči jiným národnostem. Podle něj se rasismus stává skutečným a problematictější, až když se rasistické postoje projevují v konkrétních oblastech, jako jsou zaměstnání či školství. V těchto kontextech můžeme hovořit o rasové diskriminaci, kde není určité skupině jedinců poskytnuto rovnocenné zacházení a možnosti jako ostatním lidem. (Průcha, 2010)

Podle Frištenské (2008) lze rasismus vnímat jako ideologii s cílem hledat rozdíly mezi rasami a nadřazovat jednu (považovanou za vyšší) vůči druhé (považované za nižší). Tato ideologie zahrnuje negativní postoj, který nezahrnuje možnost změny na straně

považované za nižší. Dochází k vědomému úsilí a chování směřujícím k poškození nebo odstranění jiného etnika. Takový postoj může převést kognitivní složku na konativní, což znamená, že postoj může být převeden do konkrétních akcí, které Frištenská popisuje jako "rasovou diskriminaci a rasové násilí". Diskriminace popírá rovnocenné postavení členů společnosti, a to na úkor těch, kteří se odlišují od většiny. V případě rasové diskriminace může tato odlišnost spočívat v rase, barvě pleti, příslušnosti k národnostní menšině nebo etnické skupině. Diskriminace může být buď přímá v podobě aktivního jednání (např. odmítnutí zaměstnání, zákaz vstupu do veřejných prostor) nebo nepřímá, kdy je systém společnosti nastaven tak, že určité skupiny vypadávají nebo mají potíže vstoupit do něj (např. rigidní postoj předškolního a základního vzdělávacího systému vůči romským dětem a jejich potřebám).

Slovník cizích slov definuje diskriminaci jako: *"Rozlišování a s ním spojené poškození práv určité kategorie osob pro třídní nebo společenské postavení, národnost, rasu, náboženství, pohlaví, politické názory apod."* Diskriminace se dělí na přímou a nepřímou formu. Při posuzování, zda došlo k diskriminaci, není důležité, zda osoba, která diskriminovala, jednala záměrně nebo si byla svého jednání nevědoma. Stejně tak není klíčové, zda se diskriminující chování vyskytlo jednorázově nebo opakovaně, ani zda stále probíhá, již skončilo nebo se k němu teprve schylovalo. V České republice je problematika diskriminace upravena tzv. antidiskriminačním zákonem č. 198/2009 Sb.

Diskriminace může nabývat dvou základních forem: přímé a nepřímé. Přímá diskriminace spočívá v znevýhodňujícím zacházení s osobou nebo osobami kvůli určitému rysu, který tato osoba nese. Mezi tyto rozlišovací rysy patří pohlaví, věk, rasa nebo etnický původ, náboženství, jazyk, sexuální orientace a politická příslušnost. Tato forma diskriminace je obvykle snadno rozpoznatelná pro okolí i pro samotného postiženého, který si rychle uvědomuje, že je objektem odlišného zacházení. Naopak, nepřímá diskriminace spočívá ve neodůvodněném znevýhodňování určité skupiny osob, která je vymezena některým z diskriminačních důvodů ve srovnání s ostatními. Tento druh diskriminace může postihnout různé skupiny, jako jsou Asiaté, Romové, muslimové nebo starší osoby. Nepřímá diskriminace bývá často obtížně prokazatelná, protože není na první pohled zjevná, a oběti mohou často nepostřehnout, že jsou vystaveny diskriminaci. Tato forma diskriminace tak představuje výzvu pro identifikaci a následnou prevenci, neboť může být skrytá za zdánlivě neutrálními pravidly či postupy. (Štěpánková, 2005)

Xenofobie je termín označující strach z cizinců. Toto slovo se často využívá k popisu nenávisti a nesnášenlivosti vůči lidem z jiných zemí nebo etnických skupin, často spojené s nedostatkem respektu k jejich tradicím a kultuře. Xenofobie pramení z obav, strachu a následné nenávisti vůči všemu, co má původ mimo vlastní sociální skupinu nebo přichází ze zahraničí. Tato negativní emocionální reakce je často spojena s nepříznivým názorem na jedince nebo skupiny z jiných kultur a současně s pozitivním názorem na vlastní skupinu. Xenofobie může být základem pro sociální nenávist, projevující se formou antisemitismu, nacionalismu, šovinismu, fašismu a rasismu. Tyto projevy xenofobie stojí často v pozadí problémů, jako jsou pronásledování, útoky a napadení menšin. Xenofobie bývá často uměle podněcována a nachází podporu v ideologiích a propagandě. (Balvín, 2012)

Fredrickson (2003) klade původ slova "xenofobie" do doby antického Řecka a významově ho charakterizuje jako nepřátelský postoj vůči všemu neznámému a odlišnému. Tato odlišnost může být spojena s rasovou, etnickou, národnostní, sexuální orientací nebo náboženskou příslušností. Xenofobie může sloužit jako jeden z projevů rasismu, zejména pokud je motivována předsudky založenými na etnické nebo kulturní odlišnosti.

1.2 Právní rámec

Události před a během druhé světové války, zejména s důrazem na holokaust, výrazně přispěly k celosvětovému odsouzení rasismu ve všech jeho formách. Po skončení války v roce 1948 byla Organizací spojených národů vyhlášena Deklarace lidských práv a svobod. Tato deklarace zaznamenává nezadatelná práva a svobody, která náleží každému člověku bez ohledu na rasu, původ, náboženství, politické přesvědčení a další faktory. Státy se zavázaly k dodržování této deklarace.

Ustanovení Zákona č. 1/1993 Sb., Ústavy České republiky, zejména v článku 6, významně zdůrazňuje demokratický charakter politických rozhodnutí. Podle této ústavy jsou politická rozhodnutí odvozena z vůle většiny, která se vyjadřuje prostřednictvím svobodného hlasování. Toto ustanovení však zároveň klade důraz na ochranu práv menšin, což reflektuje zásadu respektování práv menšin v demokratickém systému.

Dále, Zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod, posiluje principy rovnosti a nediskriminace. Deklaruje rovný přístup bez ohledu na rasu, barvu pleti a další

odlišnosti. Tímto způsobem se český právní rámec zavazuje k dodržování základních lidských práv a principů rovnosti v souladu s mezinárodními standardy.

Mezinárodní právní předpisy týkající se xenofobie a rasismu jsou vydávány řadou mezinárodních institucí, přičemž jeden z nejvýznamnějších zdrojů poskytuje Organizace spojených národů (OSN). V roce 1948 představila OSN Všeobecnou deklaraci lidských práv, která byla vyhlášena krátce po druhé světové válce. V kontextu této práce je zvláště důležitý článek č. 1, který pojednává o svobodě a rovnosti každého narozeného člověka, a článek č. 2, který upravuje nárok na všechna práva a svobody pro všechny bez rozdílu: "*Každý má všechna práva a všechny svobody, stanovené touto deklarací, bez jakéhokoli rozlišování, zejména podle rasy, barvy, pohlaví, jazyka, náboženství, politického nebo jiného smýšlení, národnostního nebo sociálního původu, majetku, rodu nebo jiného postavení.*" (Všeobecná deklarace lidských práv, 1948)

Frištenská (2008) dále uvádí další mezinárodní právní předpisy chránící před rasovou diskriminací, mezi které patří *Mezinárodní pakt o občanských a politických právech a Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech* (Sb. m. s., č. 120/1976). *Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace* (Sb. m. s., č. 95/1974) v názvu již deklaruje svůj záměr chránit občany ratifikujícího státu před rasovou diskriminací. *Úmluva o právech dítěte* (Sb. m. s., č. 104/1991) zavazuje státy chránit práva dítěte, mimo jiné, před diskriminací. *Rámcová úmluva o ochraně národnostních menšin* (Sb. m. s., č. 96/1998) ukládá státům povinnost zabezpečit národnostním menšinám rovná práva před zákony a zajištění stejné ochrany. V rámci Rady Evropy působí také Evropská komise proti rasismu a netoleranci, jejímž cílem je aktivně bojovat proti rasismu, rasové diskriminaci, xenofobii, antisemitismu a netoleranci, přičemž se zaměřuje na ochranu lidských práv. Tyto dokumenty společně tvoří významnou mezinárodní právní ochranu před rasismem a diskriminací.

Významným dokumentem Evropské unie je také Směrnice 2000/43/ES, kterou vydala Rada Evropské unie. Cílem této směrnice je podporovat rovný přístup k občanům bez ohledu na jejich rasu nebo etnický původ. Tento legislativní nástroj má za cíl eliminovat diskriminaci v oblasti zaměstnání a povolání, a tím přispět k vytvoření rovných příležitostí pro všechny občany. Kromě toho Evropská unie vytvořila dvě důležité instituce s cílem boje proti rasismu a xenofobii. Jednou z nich je Poradní komise proti rasismu a xenofobii, která má za úkol poskytovat rady a doporučení členským státům v oblasti boje proti rasismu a xenofobii. Druhou institucí je Evropské monitorovací centrum pro rasismus a xenofobii, které sleduje a analyzuje trendy v oblasti

rasismu a xenofobie v rámci Evropské unie. Tyto instituce mají klíčovou roli při podporování a implementaci politik a opatření na evropské úrovni směřujících k odstranění rasismu a xenofobie. (Frištenská, 2008)

Mimo oficiální evropskou institucionální strukturu existují organizace, které se věnují otázkám menšin a boji proti rasismu nezávisle. Jednou z takových organizací je Evropské centrum pro záležitosti menšin. Jeho hlavním cílem je zlepšit situaci menšin v rámci Evropské unie prostřednictvím zvýšení povědomí o právech menšin a jejich záležitostech obecně. Další organizací, která se zaměřuje specificky na problematiku Romů, je Evropské centrum pro práva Romů. Tato organizace se snaží aktivně přispět k odstranění rasismu a diskriminace, s nimiž se Romové v Evropě potýkají. Její činnost zahrnuje právní advokacii, monitorování situace Romů a vyvíjení tlaku na zlepšení jejich postavení v evropských společnostech. Obě tyto organizace hrají důležitou roli při posilování práv menšin a boji proti rasismu na úrovni Evropské unie mimo oficiální struktury evropských institucí. (ECMI, ERRC, 2012)

1.3 Období dospívání v kontextu xenofobie a rasismu

Výzkumy ukazují, že věk jedince může hrát klíčovou roli ve vývoji netolerantních postojů vedoucích například ke xenofobii a rasismu. Někteří autoři uvádí, že do šesti let není pro dítě podstatné, jak druzí lidé vypadají, a odlišnosti nejsou zásadním faktorem ovlivňujícím projevy dětí vůči ostatním lidem. Tato doba raného dětství může být charakterizována nezaujatostí a menším důrazem na fyzické odlišnosti. Průzkumy, dle Průchy (2011) ukazují, že rasové předsudky se mohou objevit u dětí již ve věku 5–9 let. Děti ve výzkumů, který Průcha uvádí vykazovaly rasové předsudky vůči původním obyvatelům Austrálie, pokud s nimi přišly do styku ve škole a ve svém okolí.

Uvědomění si vlastní etnické příslušnosti se začíná objevovat kolem třetího roku života. To znamená, že děti postupně začínají rozlišovat svou etnickou identitu a mohou být ovlivněny prostředím, ve kterém vyrůstají, a setkáváním se s různými etnickými skupinami. Děti v raném věku přijímají tyto poznatky především od svých rodičů. Plně si uvědomují svou etnickou příslušnost a začínají rozpoznávat, do jaké společenské skupiny patří, obvykle mezi šestým a sedmým rokem života. (Allport, 2004)

V období dospívání probíhá postupná emancipace mladého jedince od přílišné závislosti na rodině. Dochází k navazování vztahů s vrstevníky, jak stejného, tak i opačného pohlaví, a k hledání vlastní role ve společnosti a smyslu vlastní existence. Toto

období je charakterizováno intenzivním hledáním vlastní identity a postavení v rámci širšího společenského kontextu. Dospívající se zabývají otázkami týkajícími se smyslu života a zkoumají, jak jsou vnímáni ostatními. Postupně začínají přisuzovat význam etnickým stereotypům, které absorbovali již v dětství od svých rodičů a později ve škole. V tomto období také začínají formovat své vlastní stereotypy, často vycházející z jejich vlastních zkušeností a interpretací. Kolem věku 10 až 14 let si děti uvědomují, že příslušnost k určité rase nebo etnické menšině může ovlivňovat sociální postavení člověka v dané společnosti. V tomto kontextu začíná hrát významnou roli i etnická identifikace, která ovlivňuje, jak jedinec vnímá sám sebe a jak se identifikuje v rámci své etnické skupiny. Etnické vědomí se definuje jako vědomí sounáležitosti s určitou etnickou skupinou na základě sdílených objektivních komponentů etnicity nebo původu. Etnická identifikace je nám dána při narození od rodičů. Pozitivní etnická identifikace může pomoci jedinci nebo příslušníkovi etnické skupiny překonat pocit méněcennosti. Naopak, pokud je jedinec kvůli svému etnickému původu napadán a odmítán, může to negativně ovlivnit jeho psychiku. Každé dítě objevuje svoji identitu v procesu zkoumání světa ostatních, kde zjišťuje, co je pro jiné děti důležité. V období dospívání má mladý člověk potřebu sounáležitosti a touhu "někam patřit". Vztahy s vrstevníky začínají hrát v životě důležitější roli než vztahy s rodiči. Problémy se začleněním do skupiny vrstevníků mohou vyvstat kvůli barvě pleti nebo etnickému původu. Pedagogové by měli být pozorní na možné projevy diskriminace a pomoci mladým lidem, kteří jsou diskriminováni kvůli svému původu. Rodiče a pedagogové by měli otevřeně a upřímně hovořit s dětmi o rasismu a xenofobii. (Průcha, 2004)

Holá (2012) vyzdvihuje roli předsudků z nenávisti a zdůrazňuje, že tyto předsudky mohou mít původ v charakteristikách odlišných jednotlivců nebo skupin. Útočník může zaměřit své předsudky na různé aspekty, jako je barva pleti, etnická příslušnost, víra, sexuální orientace, subkultura, věk nebo společenské postavení. Formy násilí z nenávisti mohou zahrnovat vtípy, urážky, vyhrožování, hudební interpretace, graffiti, popírání historických skutečností, kyberšikanu, a dokonce i fyzické útoky. Holá poukazuje na to, že skupiny, které jsou většinovou společností negativně vnímány, jsou často cílem útoků. V kontextu České republiky mohou být Romové častým terčem násilí z nenávisti. Dospívající mohou mít sklony upřednostňovat vlastní skupinu a vytvářet pevně zakotvené předsudky. Tyto předsudky mohou postupně přerůstat do xenofobie, a nakonec se projevovat aktivními rasistickými postoji a chováním.

2 Prevence xenofobie a rasismu na základních školách

Druhá kapitola se zaměří na pojem prevence, multikulturní výchovu v kontextu školství, analýzu role pedagogů v podpoře tolerance a respektu mezi žáky různých kulturních pozadí a zkoumá strategie pro efektivní integraci multikulturní výchovy do vzdělávacích programů. Zmiňujeme také rozvoj interkulturních kompetencí u pedagogů a důležitosti citlivého přístupu k potřebám žáků z různých kulturně-sociálních prostředí.

2.1 Pojem prevence

Slovo "prevence" má původ v latinském výrazu "praevenire," což znamená "předcházet." Primární prevence ve školním prostředí se zaměřuje na systematická opatření, která mají předejít nežádoucím a negativním jevům. V rámci prevence rozlišujeme primární, sekundární a terciární fáze. Primární prevence se věnuje předcházení rizikovému chování. Tento typ prevence se dělí na specifickou a nespecifickou. Specifická primární prevence je orientována na aktivity, které předcházejí výskytu konkrétních forem rizikového chování. Může být všeobecná, zaměřená na širší populaci, selektivní, zaměřená na ohrožené jedince, nebo indikovaná, včasná intervence, zaměřená na cílovou skupinu s projevy rizikového chování. Na druhé straně nespecifická primární prevence má za úkol podporovat zdravý životní styl, rozvíjet psychosociální dovednosti a vést k plnohodnotnému využívání volného času. Pojem sekundární prevence se snaží předejít vzniku a rozvoji rizikového chování u ohrožených skupin, zatímco terciární prevence se zaměřuje na jedince nebo skupiny, u kterých se negativní jev již projevil, s cílem zmírnit následky nebo zabránit opakovaným projevům. Primární prevence by měla vycházet z výchovy k předcházení a minimalizaci rizikových projevů chování, podporovat zdravý životní styl a rozvoj pozitivního sociálního chování a psychosociálních dovedností. Neúčinná primární prevence je charakterizována zastrahováním, triviálním přístupem a pasivním předáváním informací, což nevede k dobrým výsledkům v prevenci psychopatologických jevů. (MŠMT, 2012)

2.1.1 Školní metodik prevence

V rámci školního poradenského pracoviště působí metodik prevence jako poskytovatel poradenských služeb vedle výchovného poradce, školního metodika prevence a případně školního psychologa nebo speciálního pedagoga, a to společně s

jejich konzultačním týmem, složeným z vybraných pedagogů školy. (Věstník MŠMT, 2005)

V náplni činnosti poradenských pracovníků školního poradenského pracoviště je nezbytné rozdělení úkolů mezi jednotlivými poradenskými odborníky. Výchovný poradce se specializuje zejména na kariérové poradenství a proces integrace žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, včetně integrace nadaných žáků na školách. Školní metodik prevence se zaměřuje především na oblast prevence sociálně nežádoucích jevů, zatímco školní psycholog nebo speciální pedagog, pokud jsou v týmu školy přítomni, vytváří systém včasné identifikace žáků s výukovými obtížemi a navrhuje strategii používání pro prevenci výukových obtíží a reedukaci.

Školní metodik prevence vykonává svou činnost jako stávající učitel při plném úvazku, tj. ve své plné výši počtu hodin přímé pedagogické činnosti. Poskytování poradenských služeb na školách je zakotveno v legislativě, zejména ve vyhlášce 72/2005 Sb. o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, která byla následně novelizována vyhláškou č. 116 ze dne 15. dubna 2011.

Náplň činnosti školního metodika prevence zahrnuje metodické, koordinační, informační a poradenské činnosti, z nichž jsou vedeny písemné záznamy. Mezi metodické a koordinační úkoly patří kontrola tvorby a realizace preventivního programu školy, koordinace a participace na aktivitách zaměřených na prevenci různých sociálně patologických jevů, metodické vedení pedagogických pracovníků ve škole, koordinace vzdělávání pedagogů v oblasti prevence, koordinace integrace multikulturních prvků do vzdělávacího procesu a spolupráce s odbornými pracovišti v oblasti prevence sociálně patologických jevů.

Informační činnost zahrnuje poskytování odborných informací o problematice sociálně patologických jevů pedagogům, prezentaci výsledků preventivní práce a udržování aktuální databáze spolupracovníků školy.

Poradenská činnost školního metodika prevence spočívá v orientačním šetření žáků s rizikem nebo projevy sociálně patologického chování, poskytování poradenských služeb těmto žákům a jejich zákonným zástupcům a spolupráce s třídními učiteli při identifikaci varovných signálů a sledování úrovně rizikových faktorů ve škole.

Kromě toho školní metodik prevence zajišťuje podmínky pro integraci žáků se specifickými poruchami chování a koordinuje poradenské a preventivní služby pro tyto žáky ve spolupráci s dalšími specializovanými školskými zařízeními. Kvalifikační

standards pro školního metodika prevence jsou stanoveny zákonem č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů (Metodický portál RVP, 2012).

2.1.2 Prevence patologických jevů na základních školách

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT) hraje klíčovou roli v prevenci rizikového chování mezi dětmi a mládeží. V rámci škol jsou prováděny specifické i nespecifické preventivní aktivity, které jsou zajištěny pedagogickými pracovníky a organizacemi specializujícími se na primární prevenci. Národní strategie primární prevence rizikového chování dětí a mládeže, vydávaná MŠMT, poskytuje základní rámec pro politiku primární prevence v České republice, s platností v období 2019–2027.

V případě, že žák ve škole neprojevuje spolupráci a rizikové chování se nadále projevuje, intervnuje preventivně výchovná péče. Tento termín je často spojován s činnostmi specializovaných školských zařízení, zejména středisek výchovné péče. V rámci škol dochází k prvním pedagogickým zásahům u dětí, které vykazují nějakou formu rizikového chování. Podle V. Bělíka a S. Hoferkové (2018) tato preventivní výchovná činnost představuje práci pedagogů a odborníků, kteří poskytují poradenství a pečují o děti v riziku či s projevy rizikového chování. (Bělík a Hoferková, 2018)

Preventivní programy jsou vypracovávány individuálně každou školou. Cílem každého preventivního programu ve školství je dosáhnout komplexní změny. To znamená, že škola vyvíjí aktivity, které mají pozitivní vliv na celkovou atmosféru ve škole. Tyto aktivity se zaměřují zejména na podporu zdravého životního stylu a aktivizaci schopností žáků. To zahrnuje i to, jak by měli efektivně využívat svůj volný čas a jak nést odpovědnost za své jednání. Rozvoj komunikačních schopností žáků je klíčovým prvkem preventivních programů. Děti by měly být schopny řešit své problémy, přijímat kritiku od druhých a osvojit si asertivní chování. Formy a metody používané v rámci preventivních programů by měly působit na děti jako celek. Je důležité rozvíjet jejich dovednosti a znalosti tak, aby byly vyvážené. Aktivity preventivních programů by měly být navrženy tak, aby bylo možné je začlenit do školního vyučování. To může zahrnovat skupinovou práci žáků, interaktivní metody, rozhovory a podporu školních klubů, družin nebo kroužků, kde se provádějí různé aktivity zaměřené na rozvoj dovedností a diskusí. (Čech, 2012)

Primární prevenci v oblasti školství poskytují různé organizace, přičemž nestátní neziskové organizace (NNO) hrají klíčovou roli. NNO, jako jsou nadace, občanská sdružení nebo nadační fondy, nahrazují prevenci, kterou by měli poskytovat učitelé. Provádějí akreditované programy specifické primární prevence pod záštitou Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT) a doplňují je o selektivní a indikované programy podle potřeby. Dalším důležitým poskytovatelem primární prevence jsou pedagogicko-psychologické poradny (PPP). Tyto poradny nabízí diagnostiku, poradenství, intervence a prevenci pro děti, mládež, pedagogy a rodiče. Specializovaní pracovníci, jako psychologové, speciální pedagogové a sociální pracovníci, se zaměřují na rozvoj pedagogicko-psychologických kompetencí učitelů. Speciálně pedagogická centra poskytují odbornou pomoc pro jedince se speciálně vzdělávacími potřebami v oblasti komplexní nebo zaměřené speciálně pedagogické a psychologické diagnostiky, intervencí a poradenství. Policie ČR se rovněž zapojuje do prevence vzděláváním, nabízejíc školám programy a přednášky.

Aktuální seznam certifikovaných organizací a programů primární prevence rizikového chování je zveřejněno na webových stránkách Národního ústavu pro vzdělávání. Většina těchto programů zahrnuje hodiny věnované xenofobii a rasismu.

2.2 Multikulturní výchova jako prostředek výchovy k toleranci

Multikulturní výchova, také nazývaná interkulturní vzdělávání, představuje významný pedagogický nástroj pro rozvoj tolerance. Tento průřezový předmět, definovaný Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT) v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání (2013, s. 114, 115), má za cíl seznámit žáky s různými kulturami a současně posilovat uvědomění o hodnotách vlastního kulturního zázemí.

Multikulturní výchova přináší přínos pro žáky v oblasti vědomostí, dovedností a schopností, zejména co se týče tématu xenofobie a rasismu. Umožňuje žákům získat základní znalosti o různých etnických a kulturních skupinách žijících v české a evropské společnosti. Současně rozvíjí dovednost orientovat se v pluralitní společnosti, využívat interkulturních kontaktů ke vzájemnému obohacení a učit se komunikovat ve skupině s příslušníky odlišných sociokulturních skupin. Multikulturní výchova klade důraz na respektování práv druhých, toleranci odlišných zájmů, názorů a schopností, což přispívá k vytváření rovnocenného prostředí pro všechny. Zároveň rozvíjí schopnost poznávat a

tolerovat odlišnosti národnostních, etnických, náboženských a sociálních skupin, a přispívá k prevenci vzniku xenofobie. (Balvín, 2012)

V oblasti postojů a hodnot multikulturní výchova pomáhá žákům vytvářet postoje tolerance a respektu k odlišným sociokulturním skupinám. Podporuje uvědomění si vlastní identity, stimuluje vnímání odlišností jako příležitosti k obohacení a vede k angažovanosti při potírání projevů intolerance, xenofobie, diskriminace a rasismu. Tímto způsobem vytváří prostor pro aktivní účast žáků na utváření vztahu společnosti k minoritním skupinám a podporuje hodnotový systém založený na principu života v demokratické společnosti. (Balvín, 2012)

V českém kontextu se převážně užívá termín "multikulturní výchova". Avšak podle Buryánka (2002) existují důvody, proč autoři publikace *Interkulturní vzdělávání* upřednostňují termín "interkulturní vzdělávání". Podle jeho interpretace slovo "multikulturní" pouze označuje existenci několika kultur vedle sebe, aniž by implikovalo vzájemné interakce, kulturní výměny, spolupráci a dialog. Společnost označená jako multikulturní může být taková, kde koexistují alespoň dvě sociokulturní skupiny, ale současně může docházet k segregaci nebo diskriminaci. Naopak termín "interkulturní" zdůrazňuje vzájemnost, výměnu a dialog mezi odlišnými sociokulturními skupinami. V interkulturní společnosti se očekává mezikulturní dialog, spolupráce a vzájemné obohacení jednotlivých skupin. Autoři publikace *Interkulturní vzdělávání* preferují termín "vzdělávání" namísto "výchova", protože výchova podle nich zdůrazňuje pouze formování postojů a pěstování hodnot. Vzdělávání je chápáno jako komplexnější pojem, který usiluje o vybavení účastníků edukačního procesu celým systémem kompetencí, nejen formování postojů, ale také poskytování znalostí a rozvíjení dovedností. (Hladík, 2006)

2.2.1 Kompetence učitele v kontextu multikulturní výchovy

Klíčovou součástí kvalitní multikulturní výchovy je připravenost pedagoga na variabilitu postojů a názorů žáků a studentů. Pedagog podporuje diskusi mezi dospívajícími, respektuje různé odpovědi na kladené otázky a vytváří bezpečné prostředí pro všechny zúčastněné. Otevřenost pedagoga přináší nároky při vedení debat nebo aktivit k určitému cíli. (Kocourek, 2008)

Pedagogové mohou pocíťovat obtíže při přístupu k vyhraněným názorům dospívajících, zejména pokud jsou v rozporu s vlastními postoji. Je také náročné odlišit

přístup k vyhraněným názorům na profesní a osobní úrovni. Pedagog by měl znát své postoje a umět o nich argumentovat. (Průcha, 2011)

Moree (2008) zdůrazňuje, že každý pedagog by měl prozkoumat sám sebe předtím, než začne realizovat multikulturní výchovu. Tato sebereflexe by měla zahrnovat identifikaci faktorů ovlivňujících vlastní identitu a vnímání odlišností. Pedagog by měl být citlivý k vlastním reakcím při kontaktu s lidmi s odlišnými hodnotami. Autor tvrdí, že připravený pedagog může lépe předávat témata, která jsou mu blízká, a lépe zvládat chvíle nejistoty.

Muhič (2012) varuje před používáním naučených poznatků o různých kulturách jako měřítko pro každého jednotlivce z dané kultury. Připomíná, že práce s kulturně odlišnými žáky vyžaduje, aby pedagog neviděl žáka pouze jako zástupce jeho kulturní identity. Autor také považuje za důležité, aby pedagog multikulturní výchovy poznal sám sebe a směřoval k postojové otevřenosti a hodnotové stabilitě.

V rámci psychosociální a komunikativní kompetence učitele je podstatné aktivně a cíleně podporovat socializaci a emoční inteligenci žáků. Působením pedagoga na třídní kolektiv dochází k formování a udržování pozitivního klimatu ve třídě, a to díky jeho schopnostem v oblasti mezilidských vztahů. Multikulturní vzdělávání pak musí reflektovat současná témata a události v životech žáků i ve světě obecně. To zahrnuje snižování projevů nejen rasismu, xenofobie, ale i šikany a netolerance nejen ve školním prostředí, ale i mimo něj. Budoucím učitelům je tato vhodná úroveň kvalifikace předávána v rámci předmětů jako sociologie výchovy, výuka sociální psychologie a pedagogiky a sociální a pedagogická komunikace. Pedagog zde nachází prostor pro výběr vhodných komunikačních prostředků pro interakci se žáky, jejich zákonnými zástupci a kolegy. Zejména učitel, který se věnuje multikulturní výchově, musí svým chováním a jednáním ve škole i mimo ni sloužit jako vzor pro své žáky. Multikulturní vzdělávání se totiž odehrává nepřetržitě a není omezeno pouze na konkrétní vyučovací hodinu. (Morgensternová, 2009)

Kromě základních pedagogických kompetencí je pro učitele multikulturní výchovy klíčovou součástí také interkulturní kompetence. Tato kompetence zahrnuje znalosti a dovednosti spojené s rozmanitými etnickými a kulturními prvky napříč celým světem. Podle Morgensternové (2007) je interkulturní kompetence dále konkretizována do tří oblastí, které vycházejí mimo jiné z prohlubování osobnostních rysů a postojů. Tyto oblasti zahrnují kognitivní kompetence, afektivní kompetence a behaviorální kompetence. Kognitivní kompetence v rámci interkulturní výchovy spočívá v schopnosti

poznávat vlastní i cizí kultury, uvědomění si rozdílů a podobností mezi jednotlivými kulturami a nalézání vlastní kulturně-sociální identity. Tímto přiblížením způsobu přemýšlení z pohledů jiných kultur se rozvíjí otevřený a tolerantní přístup, který napomáhá předcházet předsudkům a stereotypům. Kompetence afektivní souvisí s interpersonálními vztahy, prožíváním emocí, empatií a senzitivitou. Učitel, který se věnuje multikulturní výchově, by měl excelovat v interpretaci vzorců chování a emocí, jak svých vlastních, tak těch druhých. Tím získává citlivost vůči cizím kulturám a umí adekvátně reagovat na vzniklé situace, adaptovat se v daném prostředí. Behaviorální kompetence je nezbytnou součástí interkulturní výchovy a zahrnuje schopnost komunikace, interpretace, spolupráce a řešení krizových situací v interkulturním prostředí.

3 Výzkumné šetření zaměřené na prevenci a řešení xenofobie rasismu na základních školách

Empirická část této práce představuje výzkumné šetření, které se zabývá problematikou prevence a řešení xenofobie a rasismu na vybraných základních školách. Toto výzkumné šetření je zaměřeno na identifikaci stávajících postupů a strategií, které jsou implementovány ve školním prostředí s cílem omezit projevy rasismu a xenofobie a vytvořit bezpečné a inkluzivní prostředí pro všechny žáky.

3.1 Metodologie výzkumného šetření

Empirická část práce je koncipována jako případová studie vybraných základních škol. Hlavní metodou sběru dat jsou polostrukturované rozhovory s řediteli škol, školními metodiky prevence a lektorkou primární prevence, kteří mají zkušenosti s multikulturním prostředím a implementací preventivních programů. Tyto rozhovory umožnily hlubší pochopení postojů a praktik škol v oblasti prevence a řešení xenofobie a rasismu. Rozhovory probíhaly v prezenční formě a byly zaměřeny na předem připravené otázky, jež byly v průběhu diskuse dále rozvíjeny a doplňovány. V závěru práce budou výsledky výzkumného šetření analyzovány a porovnány s teoretickými poznatky získanými v první části práce. Na základě těchto výsledků a jejich srovnání s teoretickým rámcem budou formulována doporučení pro praxi a navrhovány směry pro další výzkum v této oblasti.

3.2 Vymezení výzkumného problému

Pro účely tohoto výzkumného šetření jsou formulovány následující výzkumné otázky, které jsou klíčové pro dosažení cíle práce. Tyto otázky budou sloužit jako základ pro strukturování výzkumného nástroje, konkrétně polostrukturovaného rozhovoru. Pro výzkumné šetření jsou stanoveny tyto výzkumné otázky:

- Výzkumná otázka č. 1: *Jaké strategie a přístupy škola využívá k prevenci a řešení xenofobie a rasismu?*

Podnětem k formulaci této otázky byla snaha porozumět konkrétním strategiím a přístupům, které škola používá k prevenci a řešení xenofobie a rasismu. Cílem je

získat přehled o konkrétních opatřeních, postupech a využití školních i externích programů primární prevence.

- Výzkumná otázka č. 2: *Jaký je vliv preventivních programů na efektivitu opatření v rámci boje proti rasismu a xenofobii na škole?*

Tato otázka vychází z potřeby zhodnocení vlivu preventivních programů na efektivitu boje proti rasismu a xenofobii na škole. Je zde snaha zjistit, jak tyto programy přispívají k dosažení stanovených cílů a zlepšení situace ve školním prostředí.

- Výzkumná otázka č. 3: *Jakou roli hraje školní metodik prevence ve vytváření bezpečného a inkluzivního prostředí pro žáky na základní škole v kontextu xenofobie, rasismu a diskriminací LGBTQ+?*

Podnětem pro tuto otázku bylo zjistit, jakou roli hraje školní metodik prevence ve vytváření bezpečného a inkluzivního prostředí pro žáky, s důrazem na xenofobii, rasismus a diskriminaci LGBTQ+. Cílem je pochopit konkrétní úlohu a přínos metodika prevence v této oblasti.

- Výzkumná otázka č. 4: *Jakými strategiemi a opatřeními škola reaguje na možné projevy rasismu či xenofobie vůči nově příchozím ukrajinským žákům v důsledku války na Ukrajině?*

Tato otázka vychází z potřeby pochopit strategie a opatření, které škola uplatňuje k reakci na možné projevy rasismu a xenofobie vůči nově příchozím ukrajinským žákům v důsledku války na Ukrajině. Cílem je zjistit, jak škola situaci řeší a jakým způsobem začleňuje nově příchozí žáky.

- Výzkumná otázka č. 5: *Jaké preventivní programy a opatření má škola k dispozici k prevenci diskriminace a podpory inkluzivity pro žáky LGBTQ+ komunity?*

Poslední otázka vychází z potřeby zjistit, jaké konkrétní preventivní programy a opatření má škola k dispozici k prevenci diskriminace a podpory inkluzivity pro žáky LGBTQ+ komunity. Cílem je získat přehled o dostupných prostředcích a jejich účinnosti v této oblasti.

3.3 Vymezení cílů

Cílem výzkumného šetření je prozkoumat a analyzovat problémy související s xenofobií, rasismem a LGBTQ+ diskriminací na základních školách. Konkrétně se zaměřujeme na identifikaci projevů xenofobie a rasismu v prostředí základních škol, analýzu faktorů, které těmto jevům přispívají, roli školního metodika prevence a vyhodnocení účinnosti preventivních opatření zaměřených na podporu inkluzivity a diverzity ve školním prostředí. Výzkumné šetření se také zaměřuje na aktuální situaci související s nově příchozími ukrajinskými žáky do škol v důsledku válečného konfliktu, stejně jako na komunitu LGBTQ+, která může čelit možné diskriminaci ve školním prostředí.

3.4 Charakteristika výzkumného vzorku

Výzkumného šetření se zúčastnilo pět respondentů – dva ředitelé základních škol, dva školní metodici prevence a lektorka primární prevence zaměřující se na tematiku LGBTQ+ na školách. Vzorek účastníků byl vybrán záměrně různorodě, jedná se respondenty působící na školách v centru Prahy i sídlištní škole. Dále je práce rozšířena o pohled koordinátorky projektu zabývající se tematikou LGBTQ+ na školách.

3.5 Výsledky výzkumného šetření

Cílem výzkumného šetření je najít odpovědi na otázky spojené s problematikou xenofobie a rasismu na základních školách, prevence a řešení těchto jevů, rolí školního metodika prevence a využití preventivních programů. Na základě pěti polostrukturovaných rozhovorů s řediteli škol, školními metodiky prevence a lektorkou primární prevence v oblasti LGBTQ+ tematiky jsou v následujících kapitolách shrnuty výsledky.

3.5.1 Rozhovor s ředitelkou základní školy I.

První respondentkou (viz příloha B) je ředitelka základní školy. Škola se vyznačuje dlouholetou multikulturní tradicí a nachází se v okrajové části Prahy. Tato škola byla vybrána záměrně, protože nás zajímalo, zdali se v této škole uplatňuje jiný

přístup k prevenci a řešení rasismu a xenofobie. Rozhovor s ředitelkou školy poskytuje hlubší pohled na multikulturní prostředí školy, s nímž se potýká. Ředitelka, která působí již 9 let na škole, popisuje různé situace týkající se rasismu, xenofobie a diskriminace LGBTQ+ ve školním prostředí. Respondentka uvádí například, že dříve školu navštěvovali z velké části romští žáci a kvůli tomu má škola tuto multikulturní pověst, ale zároveň se zde vyskytuje i rasismus ze strany rodičů-zájemců o školu: „*Naši školu dříve asi z 90 % navštěvovali romští žáci, nyní je to tak, že v každé třídě jsou asi 2 žáci romského původu. Ze začátku, kdy jsem nastupovala jako ředitelka, setkávala jsem se s rasismem v situaci, kdy byl den otevřených dveří nebo se přišel rodič s dítětem podívat do školy. Říkali mi: „Škola vypadá skvěle, líbí se mi, jak k výuce přistupujete, ale těch Romů“. No a následně sem do školy tedy své dítě dát nechtěli.*“

Ředitelka vysvětluje, že škola je multikulturní, což reflektuje výskyt různých národností mezi žáky. Tento fakt je podpořen vyvěšením vlajek různých zemí: „*Když vejdete do školy, máme zde po celé stěně vylepené vlajky všech zemí, odkud žáci pochází. Máme tu například i studenty z Thajska, Mexika, Chile... avšak to může vyvolat kontroverze, jak bylo patrné v případě ruské vlajky v souvislosti s ukrajinskou válkou: „Myslím, že to je dobrý způsob, jak přistupovat k multikulturalitě – žáci jsou za svoji vlajku často pyšní a chtějí ji ostatním ukázat. Co se týče těchto vlajek, vyskytl se zde problém s ruskou vlajkou. Ukrajínští rodiče měli stížnosti ohledně toho, že nechtějí, aby jejich dítě chodilo kolem ruské vlajky vzhledem k současné situaci. My tu ale máme i ruské žáky, kteří tu jsou dlouho, a proto sundávat ruskou vlajku by nebylo fér, leda že by se stala zakázaným symbolem.*“

Dle ředitelky základní školy se projevy rasismu vyskytují již na prvním stupni: „*Mám pocit, že se ten jev projevuje už na prvním stupni, na druhém stupni si na sebe žáci více zvyknou a už se znají.*“ Ředitelka také popisuje možné příčiny, které mohou vyvolat rasistické názory ve škole a jedním z hlavních důvodů uvádí zažité vzorce z domova, tedy to, co žák slyší od rodičů/doma potom ve škole opakuje.

Pokud jde o začlenění nově příchozích ukrajinských žáků, škola se snaží podporovat jejich začlenění. Podle ředitelky mají s ukrajinskými žáky dlouhodobou zkušenost a příchod nových ukrajinských žáků v důsledku válečného konfliktu pro ně nebyl nijak problémový. Problém je občas v tom, že tito žáci tvoří menší skupinky a nesocializují se s ostatními žáky jiné národnosti. Učitelé se však tyto skupinky snaží rozpustit a říct žákům, aby mluvili česky.

Na otázku, zdali na škole došlo k nějakému xenofobnímu případu jsme zjistili, že se tu v nedávné době odehrál konflikt mezi ukrajinským a romským žákem 7. třídy. Ve třídě proběhly nějaké xenofobní nadávky, týkající se rasy a také válečné situace na Ukrajině: „*Proběhly zde nějaké nadávky typu „ať ti umřou rodiče“ což je velmi citlivé téma pro někoho, kdo utíká před válkou. Urážky padly ale samozřejmě i z druhé stránky k romskému původu. Vyvrcholilo to tím, že matka romského žáka si počkala na ukrajinského žáka na zastávce a tam ho zmlátila.*“ Ředitelka ihned doporučila ukrajinské matce kontaktovat Policii ČR.

Další situace vykazující známky rasismu a xenofobie, které se na škole vyskytly jsou třeba situace romských matek, které by chtěly, aby jejich dítě základní školu navštěvovalo, avšak kapacita této ZŠ je již naplněna a ředitelka se setkává s vyčítavou reakcí, že by určitě přijala ukrajinského žáka namísto romského. Dále pak řešila situaci žáků 8. třídy: „*Dalším nedávným případem bylo xenofobní chování (ve formě slovních urážek) ze strany pákistánského žáka k romskému. Nejspíše mu rodiče doma řekli, že jsou Romové podřadnější, a proto se dělo toto.* „

Školu také navštěvují tři žáci transgender. Jeden z transgender žáků měl na své minulé základní škole velké problémy. Setkával se zde s xenofobními poznámkami ze strany učitelů. Učitelé nerespektovali oslovování v ním žádaném rodě a dále se řešil problém, jakou toaletu může používat a s kým bude chodit na tělocvik. Tuto novou školu žák a jeho rodiče vyhledali právě kvůli tomu, že ví, jak se k této problematice stavět. Ředitelka v rozhovoru zmiňuje, že se před několika měsíci účastnila semináře na téma přístup k transgender žákům v ČR.

Respondentka zmiňuje, že škola se snaží implementovat různé programy a strategie k prevenci rasismu, xenofobie a diskriminace LGBTQ+ ve školním prostředí. To zahrnuje pravidelná setkání, třídnické hodiny zaměřené na vztahy ve třídě a spolupráci s preventivními programy. V rámci občanské výchovy se snaží pracovat s dezinformacemi a rasistickými předsudky. Zmiňuje, že je velmi důležitá spolupráce mezi všemi pracovníky a třídnické hodiny, které jsou zpravidla jednou až dvakrát do měsíce a pokud je ve třídě nějaký problém, je třídnická hodina každý den. Dvakrát do roku je využíván program primární prevence, jehož organizaci má na starosti metodik prevence. Ve škole již tři roky působí sociální pedagožka, která se zaměřuje na komunikaci s rodinou a žáky, kteří jsou např. socio-kulturně znevýhodnění může navštívit i v jejich domácnosti.

Z rozhovoru také vyplývá, že jsou zde problémy s pozicí školního metodika prevence, který ve škole působí pouze na půl úvazku. Na další půl úvazek je na jiné škole – to je převážně kvůli financím, „*Je tu jen chvíli a myslím, že za ty dva dny, které tu je nemůže celkovou atmosféru školy pobrat*“.

Navíc respondentka zmiňuje, že se objevují nové problémy, jako je třeba kyberšikana, kde se často vyskytují různé rasistické urážky mezi žáky, kteří to následně ve formě „screenshotů“ ukazují učitelům ve škole.

3.5.2 Rozhovor s ředitelem základní školy II.

Dalším respondentem je ředitel základní školy, který již 18 let zastává svou pozici (viz příloha C). Jeho škola se nachází v centru Prahy a vyznačuje se bohatou multikulturální atmosférou, s žáky pocházejícími z různých zemí, včetně Austrálie, Vietnamu, Číny, Izraele, Maďarska a USA. Ředitel popisuje, že multikulturální situace ve škole je velmi pestrá, s žáky reprezentujícími různé národnosti a kultury. Ve škole je také minimální zastoupení romských studentů, což může být ovlivněno umístěním školy v centru města Prahy.

Jako primární krok k prevenci různých problémů ve škole uvádí práci poradenského pracoviště, které se skládá ze šesti členů, včetně psychologa, metodika patologických jevů, výchovného poradce, kariérního poradce a dvou speciálních pedagogů. Každý rok schvaluje pedagogická rada preventivní program, který má být implementován ve škole. Ředitel dále zmiňuje, že se ve škole snaží aktivně pracovat s multikulturalitou a inkluzivitou prostřednictvím různých aktivit a programů. Jednou z těchto aktivit je projekt nazvaný „Mosty ke školám“, který se zaměřuje na inkluzi multikulturálního prostředí a respektování sociokulturální rozmanitosti, také v rámci školy pořádají multikulturální den: „*Dále tu máme „multikulturální den“, to je pro žáky i jejich rodiče. Zde představují své kultury, jazyk, připravují tradiční pokrmy. Jsou zde i různé úkoly a pohybové hry. Na začátku dostanete jakýsi cestovní pas a do něj se pak zaznamenává, jaké jste splnili úkoly.*“

Pokud jde o prevenci rasismu a xenofobie, škola implementuje programy a strategie, které zahrnují pravidelná setkání, třídnické hodiny zaměřené na vztahy ve třídě a spolupráci s preventivními programy. V rámci občanské výchovy se škola snaží pracovat s dezinformacemi a rasistickými předsudky. Zakládají si především na programech zaměřených na klima třídy, které podle ředitele formují třídní kolektiv a tím pádem mohou

předcházet xenofobii, šikaně a dalším patologickým jevům. Škola pravidelně pořádá programy zaměřené na rodiče, které se týkají kyberprostoru a bezpečného používání internetu: *„Je to krátká přednáška, které se účastní žáci v roli přednášejících (a samozřejmě to vede i jeden z učitelů). Tam učíme (nebo spíš žáci, protože mi to taky často nevíme), jak se pohybovat na internetu, jaká hrozí nebezpečí atd. To je vlastně určitě forma prevence, kdy se snažíme ty rodiče obeznámit o tom, co se na internetu děje.*

Ve škole se aktivně snaží podporovat inkluzivní prostředí pro nově příchozí ukrajinské žáky. I když měli již předtím ukrajinské studenty v rámci běžného studia, po válečných událostech zavedli speciální ukrajinskou třídu, protože jejich kapacity neumožňovaly přijmout další žáky do stávajících tříd. Snaží se o propojení žáků, kteří se potkávají na společných akcích, pořádaných školou a nyní na tělocviku. Nicméně většinou se ukrajinské děti více shlukují mezi sebou a když jsou vyzvány k vytvoření skupinek, často se drží pohromadě. Během poválečného příchodu ukrajinských žáků se potýkali s jedním případem, kdy jeden žák z osmé třídy napadal ostatní spolužáky. Tento behaviorální problém byl pravděpodobně způsoben pocitem izolace a frustrace, kterou žák pociťoval. Tento problém se snažili řešit pomocí externích lektorů a zaměřili se na zlepšení klimatu třídy. Díky těmto opatřením se situace postupně uklidnila, žák začal více integrovat a agresivní projevy ustoupily.

Respondent nepozoruje na škole výrazný výskyt komunit LGBTQ+. Ve škole se setkali se situacemi, které poukazují na potřebu věnovat zvýšenou pozornost problematice LGBTQ+ a genderové rozmanitosti ve školním prostředí: *„Napadá mě jen tohle, byl tu jeden chlapec v 9. třídě, který se pravidelně vyhýbal společným akcím (tím myslím třeba lyžák, školu v přírodě...). Později jsme se nějak dozvěděli, že je gay. Mělo se jet zrovna na lyžák a on nakonec zase řekl, že nepojede. Třídnímu učiteli potom nějak nenápadně řekl, že nechce být na pokoji s kluky. Pak jsme tu měli slečnu, která nesla těžce, že je slečna a nechtěla oslovovat v ženském rodě, 7. třída. Tenhle případ se děl v covidu při online výuce, takže bylo těžké to nějak řešit. Začala si říkat Alex, aby to bylo neutrální ale bylo to asi jen nějaké přechodné období a nyní je „zase“ slečna.“* Podle ředitele spíše nedochází k šikaně ze strany spolužáků, ale jde nejspíš o nějaký vnitřní problém nebo blok žáka. Co se týče nějakých preventivních programů obsahujících LGBTQ+ tematiku, mají zde pouze sexuální výchovu, u které se ale ředitel není jistý jejím přesným obsahem.

Ředitel také sdílí své zkušenosti s případy xenofobie a rasismu ve školním prostředí. Jedním z případů byla situace, kdy došlo ke konfliktu mezi ukrajinským a

romským žákem, který vyústil v rasistické nadávky, a dokonce i fyzické napadení. Další incidenty zahrnovaly xenofobní chování pákistánského žáka vůči romskému žákovi a problémy s přijetím romských dětí do školy.

3.5.3 Rozhovor se školní metodičkou prevence I.

Respondentka, která již téměř 10 let zastává pozici učitelky na prvním stupni a poslední dva roky působí jako metodik prevence na druhém stupni (viz příloha D). Podmínkou pro získání pozice metodika prevence je absolvování akreditovaného kurzu, který je proplácen školou. I přesto, že učí na prvním stupni, mohla se stát metodikem prevence na druhém stupni díky své dlouholeté zkušenosti na této škole a díky tomu, že se na pozici nikdo jiný nehlásil. Přesto zdůrazňuje důležitost absolvování kurzu pro první stupeň jako vhodné předpoklady pro tuto pozici.

Náplň práce metodika prevence zahrnuje plánování programů prevence pro celý školní rok a spolupráci se školním poradenským týmem a externími organizacemi. Respondentka zdůrazňuje, že práce metodika prevence zahrnuje i posilování spolupráce mezi různými pracovníky ve škole a vytváření sítě, která má za cíl podporovat bezpečné a inkluzivní prostředí pro všechny žáky. Ve škole se také aktivně zabývají problematikou začleňování nově příchozích žáků, jako jsou ukrajinští žáci v důsledku válečné situace. Postupně se snaží integrovat tyto žáky do běžných tříd s posílenými hodinami češtiny a individuální podporou od speciálního pedagoga.

Problémy se začleněním nových žáků však mohou nastat, jak ukazuje situace s jedním agresivním ukrajinským žákem, který se choval agresivně vůči kolektivu: *„V sedmé třídě nastal problém s ukrajinských chlapcem, který se choval velmi agresivně vůči kolektivu. Odcházel neustále ze školy. Nejspíše na něj dolehlo, že to není jen přechodná situace, ale dlouhodobá. Ve škole jsme měli plačící maminku, a tak trochu si s tím nevěděli rady.“*

Na začátku nově příchozí žáky ostatní spolužáci vítali s otevřenou náručí – byla to taková „vlna pomoci“, kdy se jim snažili usnadnit adaptaci tím, že nosili oblečení, sešity a další pomůcky. Nicméně postupem času se zdálo, že se uzavřeli do sebe a přestali se s Ukrajinci socializovat. Zvláště jeden ukrajinský žák začal být v třídě izolovaný, možná i kvůli tomu, že byl jediným Ukrajincem. V jiných třídách, kde bylo více ukrajinských žáků, vznikaly aspoň malé skupinky, ale tento konkrétní žák se zdál být

osamocení, což mohlo přispět k jeho chování. Postupně se ve třídě začaly objevovat posměšky na účet tohoto ukrajinského žáka a urážky týkající se Ukrajiny. Je možné, že to bylo způsobeno jeho izolací a tím, že se necítil přijatý mezi ostatními spolužáky. Během afektu agresivního chování například mluvil ukrajinsky, což ostatní žáci někdy přijímali jako vtip a opakovali jeho slova, aniž by si uvědomili vážnost situace. Tento žák byl také velmi proaktivní v projevech podpory Ukrajiny a výrazně se stavěl proti Rusku, což ostatní žáci možná nechápali nebo nebrali v potaz.

Tento problém vyžadoval intervenci pedagogicko-psychologické poradny a následné setkání všech vyučujících té třídy, aby se řešení situace koordinovaně a efektivně předalo. Dle rozhovoru s respondentkou je patrné, že vyučující v této třídě rezignovali a k žákovi zaujali postoj „on si to tu prostě odsedí“ a neměli již žádnou motivaci pro něj vytvářet náhradní náplň hodiny. Situace byla nakonec podle respondentky vyřešena tímto způsobem: *„No, a výsledkem celého toho jednání byl harmonizační kurz. To je něco jako adapták nebo teambuilding – tento princip, stmelení žáků, zaměřené na klima. Zaměřili se tam na celý kolektiv, ale i na ukrajinského žáka. Snažili se třeba dát tohoto žáka nejprve do menší skupinky (když se dělaly ty řízené aktivity), k někomu, kdo ho přijímal a potom do větších skupin“.*

Na otázku, kdo by měl poskytnout podporu nově příchozím žákům a jak měla být výše popsaná situace podchycena, respondentka uvádí, že tuto roli by měla nejspíše zastávat ona sama jako školní metodik prevence. Nicméně zdůrazňuje nedostatečné finanční i časové prostředky, které ji brání v plné realizaci této úlohy: *„Co se týče té pozice metodika, měla jsem to k úvazku a není zde snížena ani jedna hodina a je to celé o papírování a abych vytvářela ještě nějaké metodiky, tak na to prostě není čas a ani za to není zapláceno. Třeba výchovný poradce ty snížené hodiny má, ale metodik ne.“* Navrhuje zvýšení finančních prostředků, přijetí sociálního pedagoga do školy a zlepšení podmínek pro metodika, aby mohl efektivněji a komplexněji pracovat na podpoře žáků: *„Metodik by si potom v klidu mohl obejít třídy, měl by své konzultační hodiny nejen pro žáky, ale i rodiče. Část práce by pak dal tomu sociálnímu pedagogovi, ten by třeba komunikoval s rodiči a metodik by se více zaměřil na ten zápis. Vše se totiž musí zapisovat, takže mám pocit, že se už člověku z principu nechce pouštět do věcí, protože ví, že ho čeká velké papírování.“* Pokud jde o zlepšení situace, respondentka zdůrazňuje potřebu zvýšení počtu hodin pro metodika, lepší financování školy a případné zaměstnání sociálního pedagoga. Také navrhuje revizi preventivních programů, které jsou někdy považovány za málo efektivní, a jejich lepší zacílení na konkrétní potřeby školy a žáků.

Pokud jde o problematiku genderu a LGBTQ+, škola zatím nemá žádné programy ani specifické aktivity zaměřené na tuto problematiku, avšak metodička prevence si je vědoma potřeby věnovat této oblasti pozornost v rámci prevence a začlenění žáků. Pokoušela se zde zavést i některé preventivní programy pro rodiče, které se však neuchytily. Jako nejčastější patologické jevy na škole metodička zmiňuje vapování na záchodech a celkově užívání nikotinových výrobků, sebepoškozování u dívek, šikana a agresivní chování vůči sobě.

3.5.4 Rozhovor se školní metodičkou prevence II.

Další respondentkou je školní metodička prevence na soukromé základní škole, kde vykonává svou pozici již sedm let a zároveň působí i jako výchovná poradkyně (viz příloha E). Dále se angažuje v organizaci META, která se zaměřuje na podporu cizinců a pedagogů v jejich práci s cizinci. Uvádí, že pro získání pozice metodika prevence je nutné absolvovat specializační kurz Ministerstva školství.

Její práce jako školního metodika prevence je individuálně přizpůsobena každé škole. Vytváří programy na míru, spolupracuje s třídními učiteli a monitoruje jejich realizaci. Některé programy vytváří sama, protože vycházejí z její dlouholeté praxe a absolvovaných výcviků.

Komunikace s třídními učiteli probíhá pravidelně, metodik prevence je aktivní při návštěvách tříd a konzultacích. Snaží se rychle reagovat na aktuální problémy tříd, například zařazením programů týkajících se aktuálních témat, jako je například LGBTQ+: „*Jako metodik bych měla umět poradit, metodicky učitele vzdělávat, zajišťovat informace, informovat rodiče. Podle současných problému já pak vychytám program – to, co se silně řeší se musí udělat hned a ne čekat (např. pokud je aktuální ve třídě téma LGBTQ+ snažím se do nějaké hodiny tento program zařadit co nejdříve)*“. Účast metodika prevence na preventivních programech není povinná, záleží na volném čase a potřebách školy. Metodička prevence naráží na úskalí nedostatku času a nároku na úlevu, který není vždy dostatečně respektován: „*Metodik nemá nárok na úlevu. Někteří ředitelé, kteří jsou osvícení, snižují úvazek (aby se metodik mohl věnovat nejen učitelství, ale právě i prevenci). Jinak v tomhle je největší problém, metodici pak často neodvádějí svoji práci, protože na ni zkrátka s plným úvazkem nemají čas*“.

Škola spolupracuje s externími preventivními organizacemi, jejichž programy jsou přizpůsobeny potřebám. Témata jako xenofobie a rasismus jsou pravidelně zahrnuta do

průřezových témat, která se probírají v rámci výchovy a vzdělávání. Ohledně témat genderu a LGBTQ+ se škola zaměřuje na individuální potřeby žáků, žádný preventivní program v současné době nevyužívá ale metodička prevence s žáky toto téma otevírá způsobem diskuse a společným dohledáváním si informací na toto téma. V budoucnu by chtěla některý z primárních programů prevence zaměřených na LGBTQ+ do školy pozvat. Domnívá se, že xenofobní postoje často nepřichází ze stran žáků, ale spíše učitelů: *„Pokud učitelé s některými tématy nejsou schopni pracovat, snažím se jim vždy říct, ať si řeknou o pomoc. Často se děje, že si učitelé uvědomují, že se o tom nechtějí bavit, protože jsou sami rasisti. Častá témata jsou právě LGBTQ+, migrace, válka na Ukrajině, Romové, téma smrti... Když si na to netroufají, vezmu si to já a „vysvobodím je“.*

V minulosti metodička prevence řešila situaci s žákem, který se neztotožňoval se svým biologickým pohlavím. Tato situace byla řešena v rámci komunikace s učitelským sborem a jeho rodinou. Pro učitele nejprve nebylo jednoduché změnit přístup k žákovi, a tak vznikali misgenderové situace.

Na škole se vyskytují některé xenofobní projevy, zejména v souvislosti s ruskými žáky a událostmi na Ukrajině. Metodik prevence se snaží předcházet těmto projevům prostřednictvím vzdělávání k toleranci a diskusí o předsudcích s využitím různých interaktivních úkolů: *„Na předsudky mám dobrou aktivitu, jmenuje se to „autobus“. Jde o to, ke komu by si žák přisedl jen na základě vzhledu. Vždy je zde nějakých osm lidí a já jim pak odkryju, kdo skutečně jsou. Na této aktivitě lze hodně vidět ty negativní předsudky“.*

Dalšími patologickými jevy, které se podle metodičky prevence na škole v současné době vyskytují, jsou sebepoškozování a šikana.

3.5.5 Rozhovor s lektorkou primární prevence

Respondentka výzkumného šetření je koordinátorkou projektu „Mezipatra do škol“ od roku 2018 (viz příloha F), který je koncipován jako program primární prevence zaměřený na tematiku LGBTQ+. Festival Mezipatra je queer filmový festival, který pořádají občanská sdružení Mezipatra a STUD Brno. Každoročně představuje širokou škálu českých i zahraničních filmů s LGBTQ+ tématy.

Projekt Mezipatra do škol probíhá tak, že tým ve složení dvou osob navštěvuje školní třídy. Jedna z těchto osob je vždy LGBTQ+ a má za úkol sdílet své vlastní

zkušenosti a osobní příběhy. Ze seznamu filmů prezentovaných na festivalu vybírá tým některé, které jsou vhodné pro promítání ve školním prostředí, a ty následně promítá ve třídě. Po promítání následuje krátká diskuse o filmu. Celá přednáška trvá obvykle dvě vyučovací hodiny (90 minut). Projekt je primárně zaměřen na 8. a 9. třídy, ale několikrát byly navštíveny i nižší ročníky druhého stupně ZŠ.

Školy jsou oslovovány jak týmem projektu, tak se některé školy samy obrací na organizátory. Během přednášky jsou diskutována témata jako rozdíl mezi pohlavím a genderem, sexuální orientace, ostrakizace, šikana a další.

Cílem projektu Mezipatra do škol je předejít možné xenofobii, nepochopení a diskriminaci, a zároveň zvýšit povědomí a porozumění genderovým a sexuálním identitám. Na konci se žádá zpětná anonymní zpětná vazba od žáků. Projekt se koná nejen v Praze, ale i po celé republice. Motivací pro účast škol bývá především prevence, ať už jde o otevření tématu LGBTQ+, které se učitelé sami neodvážejí probírat, nebo reakce na xenofobní projevy ve třídě. Školy za účast na přednášce s promítáním platí 60 Kč na žáka.

Během přednášek se tým několikrát setkal s xenofobními reakcemi ze strany žáků: „*Jsou to třeba nenávistné poznámky typu, že nesnáší gaye nebo LGBTQ+, pak si z toho třeba dělají srandu typu „a já jsem helikoptéra“ a tak podobně. Dále pak třeba ve zpětné vazbě jsou tyto nenávistné komentáře. Typicky s těmito komentáři přicházejí kluci, asi je to nějaké vymezení a vnímají to jako opak maskulinity.*“ Tyto projevy jsou hlášeny učitelům a snaží se s nimi pracovat. Většinou jsou však reakce žáků pozitivní, jednou se stalo, že některý žák udělal coming out přímo před třídou.

Kromě přednášek pro žáky se také nabízí možnost pořádat přednášky pro učitelský sbor. Vzhledem k povaze projektu se setkávají s otevřeným přijetím, nicméně občas se objeví neverbální gesta nebo misgenderování ze strany učitelů.

Ohledně potřeby povolení rodičů k účasti na přednášce je postoj jednotlivých škol různý. Některé školy se obrací na rodiče a žádají jejich souhlas, jiné považují účast za součást školního programu.

Největším problémem LGBTQ+ žáků na školách je často nepochopení nebo nepřijetí, jak ve škole, tak doma. Učitelé se někdy potýkají s předsudky a nevědomostí v této oblasti, „*od MŠMT nyní neexistuje pokyn nebo příručka pro učitele, jak s LGBTQ+ žáky pracovat, ale již na ni ministerstvo pracuje*“ uvádí koordinátorka projektu. Přestože projekt přednášek není zaměřen na podporu coming outu, někdy se stane, že přednáška motivuje některé žáky k tomu, aby se o své sexuální nebo genderové identitě otevřeněji

zmínili. Tým vždy poskytuje informace o podpůrných skupinách a organizacích a radí žákům, aby se svěřili někomu, komu důvěřují.

V budoucnu by tým rád zlepšil délku přednášky, protože zjišťují, že dvě vyučovací hodiny jsou často nedostatečné. Také by chtěli navázat opakovanou spolupráci se školami, aby se témata LGBTQ+ stala součástí dlouhodobého vzdělávacího programu.

3.6 Závěr výzkumného šetření

Výsledky výzkumného šetření zodpovídají výzkumné otázky o problematice xenofobie, rasismu a diskriminace LGBTQ+ osob na základních školách. V rámci šetření byly zkoumány konkrétní strategie a přístupy, které školy využívají k prevenci a řešení těchto jevů. Zjistilo se, že školy často využívají kombinaci vnitřních opatření, jako jsou již dané školní předměty zabývající se sociální výchovou, multikulturalitou, tolerancí, občanstvem v demokratické společnosti a externích programů primární prevence, například programy a přednášky od odborníků, které zahrnují i problematiku xenofobie a rasismu. Dle respondentů je důležité se zaměřit na klima třídy, které se snaží vytvořit v rámci školních programů, třídnických hodin ale i pozváním externích odborníků. Klima třídy podle nich potom může předcházet případné diskriminaci nebo šikaně.

Šetření také ukazuje, že preventivní programy mají významný vliv na efektivitu opatření proti rasismu a xenofobii na školách, avšak pokud jsou vedeny dobře. To znamená, že by se mělo jednat o interaktivní a záživný program, kde jsou studenti zapojeni a téma je ve třídě aktuální. Školy, a především metodik prevence má za úkol tyto preventivní programy obstarat. Na základě předešlých zkušeností potom vybírá a pozve ty organizace, které se osvědčily. Problém může být v tom, že z přiděleného grantu na programy nevystačí peníze, jak zmiňuje respondentka (viz příloha D). Jako další problém respondenti uvádí trvání externích preventivních programů, které trvají většinou dvě vyučovací hodiny (90 minut) a za tuto dobu se nestihnou probat všechna témata a když se třída otevírá, program končí. Metodická prevence (viz příloha E) zmiňuje, že důležitou rolí metodika prevence je tyto programy dokončit a s třídou pracovat dál, proto je důležité, aby metodik s lektory prevence komunikoval před i po programu a mohl na další potřeby třídy navázat.

Roli školního metodika prevence ve vytváření bezpečného a inkluzivního prostředí pro žáky na základní škole nelze podceňovat, avšak se jeho pracovní pozice stává problémovou z hlediska hodin v pracovním úvazku. Na rozdíl od výchovného poradce

nemá metodik prevence zkrácený úvazek a tuto roli má většinou přidruženou s jinou pozicí (nejčastěji učitelstvím). Tím pádem nastává problém, že metodik nemůže věnovat tolik času prevenci a případnému vytváření preventivních programů, doporučení, konzultací s třídními učiteli, náslechům a další. Metodik by podle respondentů měl mít zmapovanou situaci na škole a podle toho pozvat různé externí programy do tříd, kde se aktuálně řeší nějaká situace (může jít např. o klima třídy, LGBTQ+ témata...).

V kontextu příchodu nových ukrajinských žáků do škol v důsledku války na Ukrajině bylo zjištěno, že školy již mají nějakou zkušenost s ukrajinskými žáky. Avšak s čím se školy velmi často setkávaly, bylo začlenění a zapojení nově příchozích ukrajinských žáků do kolektivu. V důsledku stresové situace bylo pro nově příchozí ukrajinské žáky často složité přijmout fakt, že situace není pouze přechodná, ale spíše dlouhodobá – proto na to někteří žáci reagovali různými odmítavými způsoby a setkali se s diskriminací ostatních žáků. V jednom případě se objevovalo agresivní chování za účelem vymezení se situaci a na to ostatní spolužáci reagovali rasistickými poznámkami a posměšky. Učitelé nebyli připraveni a proškoleni na to, jak s ukrajinskými žáky pracovat. Ve třídách se také často děje, že ukrajínští žáci tvoří menší skupinky dle národnosti a mezi ostatní žáky se nezačleňují. Metodik prevence by v tuto chvíli měl na situaci reagovat a být nápomocný pedagogům. S tím se však váže situace v předchozím odstavci, kdy podle jedné metodičky nezbyval čas na vytvoření některých metodik a doporučení.

Tematika LGBTQ+, je dle koordinátorky prevence LGBTQ+ na školách vnímána jako zásadní pro vytváření bezpečného prostředí žáků, kteří se s objevováním svého genderu a sexuální orientace v současné době potýkají. Jednou z nezbytností dle respondentky výzkumného šetření je potřeba zvýšeného povědomí a informovanosti pedagogického sboru o této problematice. Respondenti zdůrazňovali nedostatečné vzdělání učitelů v oblasti sexuální orientace a genderové identity, což může vést k nevhodnému zacházení s žáky LGBTQ+ komunity nebo dokonce k jejich diskriminaci. Respondenti uvedli, že často dochází k „misgenderování“ ze strany učitelského sboru a nepochopení transgender žáků. Dále bylo zjištěno, že školy často nemají dostatečné prostředky a programy zaměřené specificky na prevenci diskriminace a podporu inkluzivity pro žáky LGBTQ+ komunity a také to, že neexistuje žádná příručka vydaná MŠMT zaměřená na přístup k LGBTQ+ žákům na základních školách. I když některé školy uváděly, že implementují obecné programy primární prevence nebo sexuální výchovu, která zahrnuje i tuto problematiku, je zřejmé, že je potřeba více cílených a specifických opatření v této oblasti.

Z výsledků výzkumu rovněž vyplývá potřeba podpory a poradenství pro žáky LGBTQ+ komunity. Respondenti uváděli, že tito žáci často čelí různým problémům a výzvám v školním prostředí, včetně homofobie, transfobie nebo šikany ze strany žáků i pedagogů. Koordinátorka projektu „Mezipatra do škol“ uvádí, že by v budoucnu své přednášky chtěli rozšířit i pro učitelský sbor, kde je toto téma potřebné.

4 Diskuse

Cílem našeho výzkumu bylo prozkoumat a analyzovat výskyt, řešení a prevence xenofobie, rasismu a diskriminace LGBTQ+ na základních školách. Zaměřujeme se na identifikaci projevů těchto negativních jevů v prostředí škol, analýzu faktorů, které k nim přispívají, a roli školních metodiků prevence. Dále hodnotíme účinnost preventivních opatření zaměřených na podporu inkluzivity a diverzity ve školách. Empirická část práce zkoumá také situaci nově příchozích ukrajinských žáků do škol kvůli válečnému konfliktu a možné riziko diskriminace LGBTQ+ žáků ve školním prostředí. Výzkumné šetření přispívá k lepšímu porozumění problémům souvisejícím s rasismem, xenofobií a diskriminací LGBTQ+ na základních školách. Zároveň nabízí konkrétní doporučení pro praxi a ukazuje směr pro další výzkum v této oblasti.

Nejdůležitějšími výsledky našeho výzkumu jsou identifikace různých projevů xenofobie, rasismu a LGBTQ+ diskriminace na základních školách, jejich prevence a role školního metodika prevence. Ukázalo se, že školy mají zavedeny různé programy a strategie prevence těchto jevů, avšak jejich účinnost je proměnlivá. Zvláště v situaci příchodu ukrajinských žáků kvůli válečnému konfliktu se objevují nové výzvy, které vyžadují komplexní přístup ke zvládnutí interkulturních konfliktů a k přístupu k LGBTQ+ žákům. S tematikou transgenderu si často pedagogové neumí poradit, protože zde neexistuje žádná příručka vydaná MŠMT a tito žáci mohou zůstat nepochopeni.

Výsledky výzkumného šetření ukazují, že i přes snahu škol o prevenci rasismu, xenofobie a diskriminace LGBTQ+, stále existují oblasti, kde je potřeba zlepšení. Je zřejmé, že programy prevence musí být neustále aktualizovány a přizpůsobovány aktuálním potřebám a výzvám ve školním prostředí, které zrovna řeší. Zároveň jsme zjistili, že situace nově příchozích ukrajinských žáků vyžaduje specifická opatření a podporu, aby byli úspěšně začleněni do nového školního prostředí a role metodika prevence zde hraje podstatnou roli, ale naráží však na problém, kdy metodik často svoji práci nevykonává, kvůli tomu, že pozici metodika prevence má přidruženou ještě s jiným úvazkem, který není zkrácený. Dále se ve výsledcích objevuje častá neinformovanost o přístupu k žákům LGBTQ+, kdy ze strany pedagogů dochází k nepochopení a „misgenderování“ těchto osob.

Ve výzkumu *Být LGBTQ+ v Česku* z roku 2022 autoři uvádí, že 59 % respondentů jsou studenti a 36 % z nich se během své školní docházky setkalo, kvůli jejich sexuální orientaci, s posmíváním, zesměšňováním, urážkami nebo vyhrožováním ze strany

spolužáků. Nejčastěji takovou zkušenost měli gayové (49 %), nejméně často bisexuální osoby (28 %). Kvůli své genderové identitě měli nejčastější zkušenost s posmíváním, zesměšňováním, urážkami nebo vyhrožováním ze strany spolužáků a vrstevníků trans muži (47 %) a trans ženy (45 %). Dále výzkum ukazuje, že genderovou identitu ve škole „vždy“ nebo „často“ zatajovalo 41 % dotázaných, „v roce 2018 ve výzkumu ombudsmanky to bylo 43 %, je zde tedy jen zanedbatelný posun k větší otevřenosti.“ (Pitoňák, Macháčková, 2022). I z našich výsledků výzkumného šetření vyplývá, že se nadále ve školním prostředí objevuje nepochopení trans gender žáků, a proto je důležité, aby tato témata byla v rámci prevence více ošetřena.

Mezi limity našeho výzkumu patří omezení kvalitativního rozsahu dat, která se nedají zobecnit. Je také důležité si uvědomit, že každá škola je odlišná a má individuální přístup k řešení a prevenci rasismu, xenofobie a diskriminace LGBTQ+. Některé školy odmítly rozhovor uskutečnit, byť ihned v žádosti bylo zdůrazněno, že v rozhovorech nebudou uvedena žádná jména osob ani školy. Důvody této reakce mohou být například citlivost dat, obava z možného negativního vnímání ze strany veřejnosti nebo nedostatek času a zdrojů na zapojení se do výzkumného projektu.

Posílení role školních metodiků prevence je důležité pro úspěšnou implementaci preventivních opatření. Školy by měly poskytnout metodikům adekvátní odbornou podporu a školení a umožnit jim aktivně koordinovat a monitorovat preventivní opatření a také snížit pracovní hodiny v úvazku, aby se plně mohli věnovat činnosti školního metodika prevence. Dalším doporučením by mohlo být zaměstnání sociálního pedagoga ve škole, který by část práce přebrala metodik by se mohl řešit jiné úkoly.

Dle jedné z respondentek (viz příloha D) je nepřítomnost sociálního pedagoga na její škole zásadní. Na otázku, jak by se metodik prevence mohl více věnovat své náplni práce a jaká změna by pomohla odpovídá takto: „*Tak určitě ty snížené hodiny, jak jsem říkala, lepší finance, možná přijetí sociálního pedagoga do školy. Metodik by si potom v klidu mohl obejít třídy, měl by své konzultační hodiny nejen pro žáky, ale i rodiče. Část práce by pak dal tomu sociálnímu pedagogovi, ten by třeba komunikoval s rodiči a metodik by se více zaměřil na ten zápis.*“ Daněk a Šmída (2024) v článku *Školní sociální pedagog* pro web [sancedetem.cz](https://www.sancedetem.cz) zmiňují, že v současné době na českých základních a středních školách působí asi 180 až 200 sociálních pedagogů. Nízký počet sociálních pedagogů není o nezájmu tuto pozici vykonávat, ale důvodem jsou především špatně nastavené pracovněprávní vztahy, zdroj financování, absence legislativního ukotvení a špatná kontinuita.

Respondentka-ředitelka školy (viz příloha B) uvádí, že na škole, kde působí, mají sociální pedagožku již tři roky a její role je zde velmi důležitá: „*Naše sociální pedagožka například navštěvovala jednoho ruského žáka, když byl nemocný, doučovala ho, pomáhala s češtinou... Také navštěvovala jednoho romského žáka v jeho rodině, protože mu umíral otec. Náplň práce pak obnáší i to, že komunikuje nejen s rodinou ale i s různými organizacemi a učiteli.*“ Z těchto odpovědí vyplívá, že role sociálního pedagoga na základních školách by mohla pomoci v přerozdělení práce s metodikem prevence, jako je třeba komunikace s rodinou. Sociální pedagožka žáky může navštívit i v jejich domácím prostředí (se souhlasem rodičů) a tím pádem ví, s jakými problémy se rodina potýká a může k žákovi podle toho přistupovat a informovat další pracovníky školy.

Na základě našeho kvalitativního výzkumu doporučujeme provést doplňující kvantitativní studii, která by rozšířila naše poznatky a umožnila jejich statistickou analýzu. Kvantitativní přístup by nám umožnil získat rozsáhlejší data a provést vyhodnocení výskytu xenofobie, rasismu a diskriminace LGBTQ+ ve větším měřítku. Díky tomu bychom mohli získat kvantitativní údaje o frekvenci a rozsahu těchto jevů ve školním prostředí a identifikovat potenciální trendy či důvody jejich výskytu. Navazující kvantitativní výzkum by mohl zahrnovat dotazníkové šetření, které by se zaměřilo na širší reprezentativní vzorek škol a respondentů. Tím bychom mohli získat kvantitativní data o postojích, zkušenostech a vnímání problematiky rasismu, xenofobie a diskriminace LGBTQ+ ze strany studentů, pedagogů a dalších pracovníků ve školách.

Závěr

Bakalářská práce se zabývá problematikou prevence a řešení rasismu a xenofobie na základních školách. Hlavním cílem této práce bylo shrnout problematiku rasismu a xenofobie, téma prevence, roli školního metodika prevence a tato témata propojit se školním prostředím, konkrétně základními školami.

V teoretické části naší práce jsme se zaměřili na definici pojmů rasismus a xenofobie. Dále jsme se zabývali právním rámcem týkajícím se těchto jevů, abychom pochopili legislativní prostředí, ve kterém se pohybují. Dalším důležitým aspektem bylo zkoumání období dospívání v kontextu xenofobie a rasismu. Toto období je klíčové pro formování názorů a postojů, a proto je důležité porozumět, jak může prostředí školy ovlivnit vnímání a chování žáků v této oblasti. Následně jsme se zaměřili na prevenci xenofobie a rasismu na základních školách. Zde jsme nejprve definovali pojem prevence a poté zkoumali roli školního metodika prevence v tomto procesu. Multikulturní výchova byla dalším klíčovým bodem naší analýzy. Zde jsme se zaměřili na kompetence učitelů v kontextu multikulturní výchovy a způsoby, jak mohou pedagogové přispět k podpoře tolerance, porozumění a respektu mezi žáky různých kultur a etnických skupin.

Na základě analýzy provedených rozhovorů s metodiky prevence, řediteli škol a odborníci na problematiku LGBTQ+ jsme získali cenné poznatky o přístupech k prevenci a řešení těchto jevů. Z výsledků našeho výzkumu vyplývá, že prevence rasismu, xenofobie a diskriminace LGBTQ+ na základních školách je komplexním procesem, který vyžaduje soustavnou a koordinovanou práci týmu. Pro prevenci patologických jevů jsou využívány školní preventivní programy a témata zařazená do hodin, ale i externí organizace. Školy se snaží vyzdvihnout multikulturalitu a pořádají různé programy s představením odlišných kultur pro žáky i jejich rodiče. Školní metodik prevence hraje klíčovou roli v organizaci a realizaci preventivních aktivit v rámci školního prostředí. Jeho pozice se však setkává s úskalím, kdy se své práci nemůže věnovat stoprocentně, protože nemá zkrácené hodiny u jiné vykonávané pozice na škole.

Ve výsledcích výzkumného šetření se také objevuje nedostatek informovanosti pedagogů ohledně přístupu k žákům LGBTQ+. Dochází k situacím, kdy jsou tito žáci nesprávně identifikováni a jejich genderová identita je často nepochopena. Tento jev, známý jako „misgenderování“, poukazuje na značný nedostatek povědomí a znalostí v pedagogickém prostředí týkajících se genderové identity a sexuální orientace. S tím je

spojena situace, že od MŠMT neexistuje žádná příručka o tom, jak s LGBTQ+ žáky na školách pracovat.

Dalším možným krokem pro rozšíření této problematiky by bylo provést doplňující kvantitativní studii, která by umožnila rozšířit naše poznatky a získat kvantitativní data o výskytu xenofobie, rasismu a diskriminace LGBTQ+ ve školním prostředí. Tato studie by mohla poskytnout podrobnější informace o frekvenci a rozsahu těchto jevů a identifikovat potenciální trendy v jejich výskytu. Doporučujeme, aby se kvantitativní výzkum zaměřil na širší reprezentativní vzorek škol a respondentů a zahrnoval dotazníkové šetření.

Použitá literatura

ALLPORT, Gordon Willard. O povaze předsudků. V českém jazyce vyd. 1. Praha: Prostor, 2004. 574 s. Obzor; sv. 58. ISBN 80-7260-125-3.

BALVÍN, Jaroslav. *Pedagogika, andragogika a multikulturalita*. Praha: Hnutí R v nakl. Radix, 2012. ISBN 978-80-86798-07-3.

BALVÍN, Jaroslav. *Pedagogika, andragogika a multikulturalita*. Praha: Hnutí R v nakl. Radix, 2012. ISBN 978-80-86798-07-3.

BĚLÍK, Václav a HOFERKOVÁ, Stanislava. *Prevence rizikového chování žáků z pohledu pedagogů*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2018. 142 s. ISBN 978-80-7435-726-8.

ČECH, Tomáš. *Prevence*. In MIOVSKÝ, Michal. *Výkladový slovník základních pojmů školské prevence rizikového chování*. Praha: Klinika adiktologie, 1. lékařská fakulta Univerzity Karlovy v Praze a Všeobecná fakultní nemocnice v Praze ve vydavatelství Togga, 2012. Monografie. ISBN 978-80-87258-89-7.

FREDRICKSON, gm *Rasismus: stručná historie* 1. vyd. v českém jazyce. Praha: BB art, 2003. ISBN 80-7341-124-5.

FRIŠTENSKÁ, Hana. *Výchova k toleranci a proti rasismu: [multikulturní výchova v praxi]*. Vyd. 2., aktualiz. Editor Tatjana Šišková. Praha: Portál, 2008. *Pojmy xenofobie, rasismus, rasové násilí a rasová diskriminace*. 1. *Rasismus, xenofobie a intolerance z hlediska práva, sociologie a antropologie*, ISBN 978-80-7367-182-2.

HLADÍK, Jakub. *Multikulturní výchova: (socializace a integrace menšin)*. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, 2006. ISBN 80-7318-424-9.

HOLÁ, Andrea et al. *Já a oni jsme my: nápady a náměty pro multikulturní výchovu: předsudky, stereotypy, násilí z nenávisli a aktivní svědek*. Vyd. 1. Praha: In Iustitia, 2012. 47 s. ISBN 978-80-260-3742-2.

HORVÁTHOVÁ, Jana, BURYÁNEK, Jan, ed. Interkulturní vzdělávání: příručka nejen pro středoškolské pedagogy. Praha: Lidové noviny, c2002. ISBN 80-7106-614-1.

KOCOUREK, Jiří. Výchova k toleranci a proti rasismu: [multikulturní výchova v praxi]. Vyd. 2., aktualiz. Editor Tatjana Šišková. Praha: Portál, 2008. O čem je multikulturní výchova? K metodě a obsahu. 4., Metodika práce s mládeží, ISBN 978-80-7367-182-2.

MOREE, Dana et al. Než začneme s multikulturní výchovou: od skupinových konceptů k osobnostnímu přístupu. Praha: Člověk v tísni, 2008. 110 s. ISBN 978-80-86961-61-3.

MORGENSTERNOVÁ, Monika a Lenka ŠULOVÁ. Interkulturní psychologie: rozvoj interkulturní senzitivity. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1361-1.

MUHIČ, Jasmin. Multipolis: přemýšlíme o lidech: metodická příručka. Vyd. 1. Editoři Jiří Zelenda a Kryštof Kozák. Praha: Scio, 2012. Interkulturní kompetence pro pedagogickou praxi. 26-33 s. ISBN 978-80-7430-082-0.

PITOŇÁK, Michal a MACHÁČKOVÁ, Marcela. *Být LGBTQ+ v Česku 2022: výzkumná zpráva*. Klecany: Národní ústav duševního zdraví, 2023. ISBN 978-80-87142-51-6.

PRŮCHA, J. Interkulturní psychologie. 1. vyd. Praha: Portál, 2004. s. ISBN 80-7178-885-6.

PRŮCHA, Jan. Interkulturní psychologie: [sociopsychologické zkoumání kultur, etnik, ras a národů]. 3. vyd. Praha: Portál, 2010, 220 s. Psychologie (Portál). ISBN 978-80-7367-709-1.

PRŮCHA, Jan. Multikulturní výchova: příručka (nejen) pro učitele. 2., aktualiz. a rozš. vyd. Praha, 2011, ISBN 978-807-3875-022.

Elektronické zdroje

EUROPEAN CENTER FOR MINORITY ISSUES. ECMI Mission. Ecmi.de [online].
Dostupné z: <https://www.ecmi.de/research/culture-diversity>.

EUROPEAN ROMA RIGHTS CENTRE. Who we are. Errc.org [online]. 2012. Dostupné z: <https://www.errc.org/who-we-are>.

DANĚK, Jiří a Jan ŠMÍDA. *Školní sociální pedagog* [online]. 2024. Dostupné z: <https://sancedetem.cz/skolni-socialni-pedagog>

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. Nuv.cz [online]. 2011-2013. Praha: Odbor vzdělávání 21, oddělení předškolního, základního a základního uměleckého vzdělávání 210 MŠMT ČR, 2013. Dostupné z: nuv.cz/file/213.

MŠMT: *Věstník z července 2005 - Koncepce poradenských služeb poskytovaných ve škole*. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/dokumenty/2005-7>

ŠTĚPÁNKOVÁ, Martina. Co je to diskriminace? Výklad základních pojmů. Multikulturní centrum Praha. [online]. 2005. Dostupné z: <https://mkc.cz/doc/MKCA4korekturaIII.pdf>.

Seznam příloh

Příloha A: Předpřipravené otázky

Příloha B: Rozhovor s ředitelkou školy I.

Příloha C: Rozhovor s ředitelem školy II.

Příloha D: Rozhovor s metodičkou prevence I.

Příloha E: Rozhovor s metodičkou prevence II.

Příloha F: Rozhovor s koordinátorkou projektu „Mezipatra do škol“

Příloha A: Předpřipravené otázky

1. Jaká je Vaše pozice a jak dlouho ji vykonáváte?
2. Jaká je podmínka stát se metodikem prevence a co je jeho náplní práce?
3. Jak probíhá komunikace školního metodika s ostatními pracovníky školy?
4. Jaká je role školních metodiků prevence v organizaci a realizaci preventivních aktivit v rámci školního prostředí?
5. Jaké jsou nejčastější projevy rasismu, xenofobie a diskriminace LGBTQ+ na základních školách?
6. Setkali jste se s nějakými projevy rasismu nebo xenofobie na základní škole, jak jste k tomu přistoupili?
7. Jaké preventivní programy a strategie jsou využívány na školách pro prevenci těchto jevů?
8. Jak hodnotíte přínos externích preventivních programů?
9. Jaká jsou opatření ve Vaší škole týkající se xenofobie a rasismu?
10. Jak se školy vypořádávají s novými výzvami, jako je příchod ukrajinských žáků kvůli válečnému konfliktu a jaká opatření jsou přijímána k prevenci jejich diskriminace?
11. Jaká jsou největší omezení a výzvy při naplňování programů prevence rasismu, xenofobie a diskriminace LGBTQ+ ve školách?
12. Jak by podle vás mohly školy zlepšit své preventivní opatření a efektivněji řešit tyto problémy?
13. Jaký je váš názor na účinnost stávajících opatření a programů prevence rasismu, xenofobie a diskriminace LGBTQ+ žáků na základních školách?
14. Jaké další patologické jevy se v současnosti na Vaší škole vyskytují?

Příloha B: Rozhovor s ředitelkou školy I.

Jaké je vaše pracovní místo ve škole?

Jsem ředitelkou základní školy už skoro 9 let, na škole jsem před tím působila rok jako zástupce ředitele a etoped.

Jaká je multikulturní situace ve vaší škole?

Naše škola se vyznačuje určitě tím, že je multikulturní. Když vejdete do školy, máme zde po celé stěně vylepené vlajky všech zemí, odkud žáci pochází. Máme tu například i studenty z Thajska, Mexika, Chile...

Naši školu dříve asi z 90 % navštěvovali romští žáci, nyní je to tak, že v každé třídě jsou asi 2 žáci romského původu. Ze začátku, kdy jsem nastupovala jako ředitelka, setkávala jsem se s rasismem v situaci, kdy byl den otevřených dveří nebo se přišel rodič s dítětem podívat do školy. Říkali mi: „Škola vypadá skvěle, líbí se mi, jak k výuce přistupujete, ale těch Romů“. No a následně sem do školy tedy své dítě dát nechtěli.

Z jakého důvodu zde máte tyto vlajky vyvěšené?

Myslím, že to je dobrý způsob, jak přistupovat k multikulturalitě – žáci jsou za svoji vlajku často pyšní a chtějí ji ostatním ukázat. Co se týče těchto vlajek, vyskytl se zde problém s ruskou vlajkou. Ukrajínští rodiče měli stížnosti ohledně toho, že nechtějí, aby jejich dítě chodilo kolem ruské vlajky vzhledem k současné situaci. My tu ale máme i ruské žáky, kteří tu jsou dlouho, a proto sundávat ruskou vlajku by nebylo fér, leda že by se stala zakázaným symbolem.

Myslíte si, že se jevy rasismus a xenofobie vyskytují spíše až na 2. stupni?

Mám pocit, že se ten jev projevuje už na prvním stupni, na druhém stupni si na sebe žáci více zvyknou a už se znají.

Jaká opatření se provádějí pro podporu inkluzivity a diverzity ve školním prostředí týkající se nově příchozích ukrajinských žáků?

Co se týče ukrajinských žáků, tak ti jsou na škole už déle, takže s nově příchozími ukrajinskými žáky z důvodu války nemáme problém se začleněním. Občas se děje, že skupina těchto žáků má tendenci být ve skupince a hovořit ukrajinsky, ale k tomuto máme povolení, že jim můžeme říct, ať skupinu rozpustí a mluví česky.

Tvoří jiné národnostní menšiny skupinky?

Tolik ne, pouze občas ukrajinští žáci a vlastně romští žáci docela ano.

Jaký je nejčastější důvod pro vznik xenofobie a rasismu?

Domnívám se, že vše pochází od rodičů. V první třídě jsme měli například poznámky českého žáka k romskému „ty smradlavej cikáne“. Samozřejmě toto vyřčení pochází z domu a žák jen opakuje, co slyšel.

Jsou na vaší škole přítomny komunity LGBTQ+? Jak se tento faktor může podílet na vzniku rasistických nebo xenofobních postojů?

Na naší jsou 3 transgender žáci. Jeden z těchto studentů měl velké problémy na své první základní škole, kde se setkal s nemístnými poznámkami ze strany učitelů. Vznikaly problémy v oslovování jménem (chtěl oslovovat ženským jménem, ale učitelé na tehdejší škole to neuznávali), dále potom jaký záchod může navštěvovat a s jakým pohlavím bude chodit na tělocvik. Žák potom přestoupil na naši školu, kvůli tomu že jsme více multikulturní a víme, jak s tím pracovat.

Zaznamenali jste mezi žáky nějaké xenofobní postoje, co se týče právě LGBTQ+?

Mezi žáky jsme žádné nenávistné jevy nezaznamenali, ale určitě by byl problém, kdyby žáci slyšeli nějaké xenofobní poznámky od učitelů. Já jsem se nedávno účastnila workshopu o transgender na školách a myslím, že by to bylo vhodné pro všechny pedagogy.

Zaznamenaly se na vaší škole nějaké incidenty rasismu, xenofobie nebo diskriminace LGBTQ+ v posledním roce?

Ano, nyní tu řešíme docela velký problém související s xenofobií. Ve třídě se vyskytl konflikt mezi dvěma chlapci 7. třídy – ukrajinského a romského původu. Proběhly zde nějaké nadávky typu „ať ti umřou rodiče“ což je velmi citlivé téma pro někoho, kdo utíká před válkou. Urážky padly ale samozřejmě i z druhé stránky k romskému původu. Vyvrcholilo to tím, že matka romského žáka si počkala na ukrajinského žáka na zastávce a tam ho zmlátila.

Jak jste situaci řešila?

Doporučila jsem ihned ukrajinské matce kontaktovat kriminální policii, která to teď řeší. Matka nyní žáka vodí každý den do i ze školy.

Myslím, že jiný ředitel by to neřešil, jelikož se to stalo mimo školu a mimo vyučovací hodiny.

Je nějaký další případ ve škole?

Velká fluktuace na škole. Dalším nedávným případem bylo xenofobní chování (ve formě slovních urážek) ze strany pákistánského žáka k romskému. Nejspíše mu rodiče doma řekli, že jsou Romové podřadnější, a proto se dělo toto.

Také ke mně často chodí romské matky s dítětem, které by chtěli své dítě dát na tuto základku, ale já vždy řeknu, že bohužel teď nemáme vůbec místo a ani to není jejich spádová lokalita. Následně si pak vyslechnu nadávky a poznámky typu, že ukrajinského žáka bychom samozřejmě vzali.

Jakým způsobem byste zapojil/a studenty, pedagogy, rodiče a komunitu do procesu změny a prevence těchto jevů ve školním prostředí?

V rámci občanské výchovy se snažíme pracovat s dezinformacemi (např. že to není tak, že nám Ukrajinci berou práci atd.) Jednou až dvakrát do měsíce jsou třídnické hodiny (nebo podle potřeby) a tam se řeší vztahy ve třídě. Kde je špatná atmosféra, tam je třídnická hodina každý den

Celý tým se tu snaží spolupracovat, jak já, tak třídní učitelé, metodik prevence, výchovný poradce, sociální pedagog... Dvakrát do roku zveme i preventivní programy, to má na starosti metodik prevence. Na prvním stupni jsou ranní kruhy.

A vždy na konci týdne je krátký reflektivní rozhovor v každé třídě vedený třídním učitelem. Důležitá je tripartita (setkání ve třech: učitel – žák – rodič). Máte pak možnost lépe poznat rodiče a jejich vztah k dítěti, vidíte, jak s dítětem mluví.

Jaké jsou úkoly metodika prevence na vaší škole?

Máme tu metodika na půl úvazku, je metodikem i učitelem i na jiné škole (převážně kvůli financím), je tu jen chvíli a myslím, že za ty dva dny, které tu je nemůže celkovou atmosféru školy pobrat. Každopádně jeho úkolem je řídit metodicky preventivní programy...

Mám zde problém, že mi často odchází mladí pedagogové. Není to pouze kvůli finanční stránce, ale i kvůli tomu, že chtějí k „normálním“ dětem a zde to nezvládají. Nyní tu máme i hodně nových ukrajinských učitelů.

Působí na škole sociální pedagog? Co je jeho náplň práce?

Ano, působí tu asi třetím rokem a jeho role je tu opravdu důležitá. Platíme ji ze šablon a má zde poloviční úvazek. Naše sociální pedagožka například navštěvovala jednoho ruského žáka, když byl nemocný, doučovala ho, pomáhala s češtinou... Také navštěvovala jednoho romského žáka v jeho rodině, protože mu umíral otec. Náplň práce pak obnáší i to, že komunikuje nejen s rodinou ale i s různými organizacemi a učiteli.

Jakou podporu poskytuje škola obětem rasismu, xenofobie a diskriminace LGBTQ+?

Nevyskytlo se.

Jaké jiné patologické jevy na své škole v současné době pozorujete?

Dalším současným problémem je i šikana v kyberprostoru. Chodí za mnou často žáci a na mobilu mi ukazují „screenshoty“ a opravdu často jsou tam xenofobní, velmi urážlivé nadávky. Situace se snažím nejprve vyřešit s nimi a poté zvat rodiče.

Příloha C: Rozhovor s ředitelem školy II.

Jaké je Vaše pracovní místo ve škole a jak dlouho ji vykonáváte?

Jsem už 18 let ředitelem základní školy.

Jaká je multikulturní situace ve vaší škole?

Určitě velmi multikulturní, máme zde například žáky z Austrálie, Vietnamu, Číny, Izraele, Maďarska, USA...

Jaké je zastoupení romských studentů na Vaší škole?

Romských studentů je tu opravdu minimum, sídlíme v centru Prahy, což může být důvodem.

Jaký je primární krok školy k prevenci různých problémů? Jaké jsou základní preventivní aktivity realizované ve škole?"

Máme zde poradenské pracoviště, které se skládá ze 6 členů – psycholog, metodik patologických jevů, výchovný poradce, kariérní poradce a dva speciální pedagogové.

Na každý rok schvaluje pedagogická rada preventivní program, takže vše je už před domluvené. Je tam stálá nabídka, co by děti měli absolvovat za programy, vše lze najít na našich webových stránkách.

Dále máme každý týden jednou schůzku, co, kde a jak se děje, jaké krizové situace se řeší. Například v rámci této schůzky můžeme řešit problém a spolupracovat s poradenským pracovištěm a navrhnout, zdali je třeba individuální péče, aktivita pro třídu nebo zapojení rodičů.

Setkáváte se s nějakými případy rasismu nebo xenofobie?

Řekl bych, že co se týče vyloženě rasistických konfliktů, tak ne. Řešili jsme asi před dvěma lety, že naši žáci používali na sociálních sítích a ve škole symboly hákového kříže. Pozvali jsme kvůli tomu do školy i jejich zákonné zástupce, a nakonec se ukázalo, že ani nemají povědomí o tom, co to znamená.

Jaká opatření se provádějí pro podporu inkluзивity a diverzity ve školním prostředí týkající se nově příchozích ukrajinských žáků?

Ukrajinské studenty máme již v rámci běžného studia dlouho a co se týče po válečného, zavedli jsme speciální ukrajinskou třídu. Kvůli tomuto máme trochu spory, ale já jsem nemohl udělat nic jiného, máme naplněné kapacity a nové žáky prostě brát nemůžeme, mohli bychom přijmout max. 4. No, a právě kvůli tomuto jsme otevřeli ukrajinskou třídu, kde je 15 žáků.

Snažíte se nějak spojit ukrajinské žáky s českými?

Ano snažíme se o to. Mají společný tělocvik a potom třeba společně jezdí na různé akce, lyžák...

Tvoří ukrajinští žáci skupinky nebo se socializují s ostatními žáky?

Většinou jsou ukrajinští žáci spolu pohromadě. Když řekneme ať vytvoří nějakou skupinku, okamžitě ji vytvoří pouze spolu.

Zaznamenali jste nějaký problém, který se týkal poválečného příchodu ukrajinských žáků?

Byl tu jeden případ, kdy žák 8. třídy, chlapec, napadal ostatní žáky. Mělo to asi 5 epizod.

Jaký byl důvod k napadání ostatních žáků?

Těžko říct, je možné že se cítil izolovaný a z toho pak vycházela určitá frustrace. Tím agresivním chováním na sebe chtěl nejspíš upozornit, no ale mělo to opačný efekt, protože se mu ostatní spíš smáli a nechápali ho.

Jak jste situaci řešili?

Tyto epizody byli před rokem a teď se to již neopakuje, chtěli jsme pozvat kurátora a OSPOD. Každopádně jsme se zase více zaměřili na klima třídy za pomoci externích lektorů a situaci se nám povedlo nějak zklidnit. Už se to neděje, žák má nějaké nové kamarády a agresivně se neprojevuje.

Snažíte se řešit tyto multikulturní situace? Účastníte se nějakých projektů?

Máme ve škole takový projekt, jmenuje se „Mosty ke školám“. To je projekt, který se snaží o inkluzi multikulturního prostředí, taky se snaží začlenit žáky s odlišným mateřským jazykem, respektuje sociokulturní rozmanitost, porozumění a toleranci odlišných kultur.

Dále tu máme „multikulturní den“, to je pro žáky i jejich rodiče. Zde představují své kultury, jazyk, připravují tradiční pokrmy. Jsou zde i různé úkoly a pohybové hry. Na začátku dostanete jakýsi cestovní pas a do něj se pak zaznamenává, jaké jste splnili úkoly.

Jaké programy nebo strategie jsou ve vaší škole implementovány pro prevenci xenofobie vůči cizincům nebo jiným národnostním skupinám?

Na škole máme předmět člověk a společnost, v rámci tohoto předmětu jsou témata multikulturality probírána. V rámci předmětu Člověk a společnost se snažíme dát žákům znalosti a dovednosti, aby se mohli dobře zapojit do života společnosti. Učíme je o tom, jak se vyvíjela společnost a jaké jsou důležité věci, které ovlivňují náš každodenní život. Chceme, aby žáci měli kladné postoj k ostatním lidem a uměli respektovat různé názory. Taky se učíme, jak se stavět k různým lidským právům. Dále si hodně zakládáme na programech pro dobré klima třídy, jezdí nám se pravidelně odborník pan Vítek, víc jak 10 let určitě, který v tom opravdu umí chodit. Před každým programem mu dáme informace, co teď řešíme a co bychom potřebovali zlepšit a on program napasuje na to. Já ve své třídě potřebuju víc žáky rozmluvit, takže příští program bude o tom. Co bych řekl, že je ještě důležité, tak aby se vždy třídní učitel s jakýmkoliv lektorem prevence nebo jiných programů sešel a řekl mu situaci třídy – prostě nějak zmapoval co se tam děje, třeba, že tu máme dvě dívky, co se sebepoškozují, nebo že v této třídě probíhala šikana a tak podobně...

Pořádáte nějaké programy cílené pro rodiče?

Pravidelně pořádáme program, který je určen pro rodiče a týká se kyberprostoru. Je to krátká přednáška, které se účastní žáci v roli přednášejících (a samozřejmě to vede i jeden z učitelů). Tam učíme (nebo spíš žáci, protože mi to taky často nevíme), jak se pohybovat na internetu, jaká hrozí nebezpečí atd. To je vlastně určitě forma prevence, kdy se snažíme ty rodiče obeznámit o tom, co se na internetu děje.

Jsou na vaší škole přítomny komunity LGBTQ+? Jak se tento faktor může podílet na vzniku rasistických nebo xenofobních postojů?

Já si osobně myslím, že ne.

Zaznamenaly se na vaší škole nějaké incidenty rasismu, xenofobie nebo diskriminace LGBTQ+ v posledním roce?

Napadá mě jen tohle, byl tu jeden chlapec v 9. třídě, který se pravidelně vyhýbal společným akcím (tím myslím třeba lyžák, školu v přírodě...). Později jsme se nějak dozvěděli, že je gay. Mělo se jet zrovna na lyžák a on nakonec zase řekl, že nepojede. Třídnímu učiteli potom nějak nenápadně řekl, že nechce být na pokoji s kluky.

Příloha D: Rozhovor s metodičkou prevence I.

Jaká je Vaše pozice ve škole a jak dlouho ji vykonáváte?

Jsem dva roky metodikem prevence na druhém stupni. Jinak jsem prvostupňová učitelka (3. třída) skoro 10 let na této škole, nyní jsem ale na mateřské dovolené.

Jaká je podmínka, aby se učitel stal i metodikem prevence?

Musíte absolvovat akreditovaný kurz, který proplatí škola.

Můžete být školním metodikem prevence na 2. stupni, i přes to, že učíte na 1. stupni?

Ano, já se na té škole pohybuji už skoro 10 let, takže ji znám a znám ty žáky i učitele. Nikdo nechtěl tu pozici vzít, takže to tak trochu zbylo na mě. Samozřejmě by bylo lepší si prvně projít metodikem na 1. stupni, protože to na sebe navazuje.

Jaká je Vaše náplň práce jako školního metodika prevence?

Na začátku školního roku podáváme žádost na grant. Vybíráme programy prevence, které se osvědčily, ty, s kterými byli učitelé spokojeni. Takže se na celý rok nasmlouvají organizace a počet hodin. Je tedy už daný jasný program pro žáky na celý rok. Hodně spolupracuje například s „Životem bez závislostí“ nebo „Jules a Jim“

Dalo by se říct, že metodik prevence má za úkol taky stmelovat všechny ostatní pracoviště?

Ano, tká takovou pomyslnou pavučinovou síť. Ne nutně vždy metodik musí vstupovat do situací, může vzít informace a ví koho kontaktovat.

Jak proběhlo začlenění ukrajinských žáků, kteří přišli v důsledku války?

Ve škole máme spoustu ukrajinských žáků, ještě před poválečným obdobím. Po konfliktu zde máme spoustu ukrajinských žáků, protože se škola nachází blízko sídliště – jsou tu levnější byty. Máme na jedné straně sídliště a na druhé hodně novostaveb a prvorepublikové vily.

Jaká je multikulturní situace na Vaší škole?

Je tu minimální počet žáků odlišných kultur, nejvíce asi Ukrajinci a Vietnamci. Romská komunita se tu nevyskytuje skoro vůbec, řekla bych, že tak 3 žáci romského původu na celé škole.

Jak se Vám podařilo začlenit nově příchozí ukrajinské žáky kvůli situaci na Ukrajině?

Nově příchozí žáci se nejprve půl roku učili odděleně, potom jsme tuto skupinu rozpustili a žáci se začlenili do běžných tříd. Mají posílené hodiny češtiny, a ještě si je často bere individuálně speciální pedagog. Bylo to samozřejmě těžké, třeba jeden žák úplně přestal mluvit, další se zase choval agresivně...

Tvoří žáci menší skupinky podle národností?

Ano to tvoří. Z mého pohledu se s tím ale lépe popraly dívky.

Naskytly se zde nějaké problémy týkající se začlenění ukrajinských žáků?

V sedmé třídě nastal problém s ukrajinským chlapcem, který se choval velmi agresivně vůči kolektivu. Odcházel neustále ze školy. Nejspíše na něj dolehlo, že to není jen přechodná situace, ale dlouhodobá. Ve škole jsme měli plačící maminku, a tak trochu si s tím nevěděli rady.

Jak se k tomu stavěli ostatní spolužáci ve třídě?

Na začátku nově příchozí žáky vítali, to byla taková ta „vlna pomoci“, nosili jim oblečení, sešity a další pomůcky. No a potom jako by se uzavřeli do sebe a s Ukrajinci se vůbec nesocializovali. Nastalo dokonce to, že se zde objevily posměšky na tohoto ukrajinského žáka a urážky ohledně Ukrajiny. Je to nejspíš tím, že byl ve třídě jako jediný. V jiných třídách, kde jich bylo víc, tam utvořili aspoň skupinky, ale tenhle se prostě nejspíš cítil sám, a proto tohle chování. Ukrajinský žák například v tom svém afektu agresivního chování mluvil ukrajinsky a ostatní žáci se tomu smáli, často to jako „ze srandy“ opakovali. On byl i hodně pro odboj, všude psal něco s Ukrajinou a proti Rusku, ostatní to úplně nerespektovali nebo možná ani nechápali.

Jak jste tuhle situaci řešili?

Začala to řešit pedagogicko-psychologická poradna, proběhlo asi 6 vstupů, diagnostika kolektivu, kde vyvstala témata. Dále se setkali všichni vyučující té třídy a bylo jim od prezentováno, co je potřeba ve třídě hlídat. Spoustu pedagogů totiž rezignovalo, tím pádem pak rezignoval i žák. Vyvstal takový nevyřčený názor „on si to tu prostě odsedí“. Nikdo mu už ani nechystal nějaké speciální vyučovací materiály.

No, a výsledkem celého toho jednání byl harmonizační kurz. To je něco jako adapták nebo teambuilding – tento princip, stmelení žáků, zaměřené na klima. Zaměřili se tam na celý kolektiv, ale i na ukrajinského žáka. Snažili se třeba dát tohoto žáka nejprve do menší skupinky (když se dělaly ty řízené aktivity), k někomu, kdo ho přijímal a potom do větších skupin.

Jaké měl tento kurz výsledky?

Třídě kurz hodně pomohl, ukrajinský žák byl potom i více v klidu, našel si tam dva kamarády, se kterými ho spojovaly počítačové hry. On nebyl ani tolik extrovert, takže myslím, že ty dva kamarádi prostě bylo to, co potřeboval.

Říkala jste, že spoustu pedagogů na situaci rezignovalo. Co myslíte, že by pomohlo, aby taková situace nenastala?

Ano, osobně si myslím, že v tomto učitelé selhali. Nechtělo se jim dělat něco navíc a prostě to tam ty děti spíš nechali odsedět a teď se to už přešlo. Ta situace byla hodně rychlá, nikdo jsme na ni nebyl připraven, ale určitě z mého pohledu chyběla nějaká metodická podpora pro učitele, aby s žáky mohli pracovat. Na poradách se permanentně řeší špatné výsledky ukrajinských žáků.

Jak jsou do řešení takové situace zapojeni rodiče?

Rodiče se v případě potřeby pozvou do školy, proběhne zápis z jednání, zapíše se i to, jak se vyjádří žák a potom se informace podle potřeby předloží dál.

Máte nějaké programy, do kterých jsou zapojeni rodiče?

Nic takového bohužel nemáme. Jednou jsme chtěli udělat přednášku – desatero bezpečného pohybu na internetu. Od školy přišla anketa rodičům, jestli by se chtěli zúčastnit a pouze 5 odpovědělo, takže se přednáška nekonala. Rodiče na to nejspíš nejsou zvyklí, kdyby jim chodily nějaké nabídky častěji, možná by se účastnili.

Jaké další patologické jevy se u vás na škole vyskytují?

Momentálně nejčastěji vapování na záchodě a celkově užívání nikotinových výrobků, dále pak sebepoškozování u dívek (to už dokonce i v 5. třídě), občas šikana a agresivní chování vůči sobě.

Má každá třída své třídnické hodiny? No, třídnické hodiny jsme neměli, ale po některých problémech vyvstalo, že jsou opravdu potřeba. Co se týče těchto třídnických hodin, tak panuje takový názor jako „já jsem fyzikář, nebudu se s holkama bavit o jejich věcech, šel jsem studovat fyziku a ne psychologii“. Oni se na tuto práci necítí, potřebovali by nějakou metodickou podporu.

Kdo by jim tuto podporu měl poskytnout?

Asi nejspíš já, jako metodik. Nevím, jestli jsem na to plně kompetentní, já i vytvářela nějaké desatero, ale je to i o učitelích. Co se týče té pozice metodika, měla jsem to k úvazku a není zde snížena ani jedna hodina a je to celé o papírování a abych vytvářela ještě nějaké metodiky, tak na to prostě není čas a ani za to není zapláceno. Třeba výchovný poradce ty snížené hodiny má, ale metodik ne.

Co by tuto situaci mohlo zlepšit?

Tak určitě ty snížené hodiny, jak jsem říkala, lepší finance, možná přijetí sociálního pedagoga do školy. Metodik by si potom v klidu mohl obejít třídy, měl by své konzultační hodiny nejen pro žáky, ale i rodiče. Část práce by pak dal tomu sociálnímu pedagogovi, ten by třeba komunikoval s rodiči a metodik by se více zaměřil na ten zápis. Vše se totiž musí zapisovat, takže mám pocit, že se už člověku z principu nechce pouštět do věcí, protože ví, že ho čeká velké papírování.

Jsou preventivní programy podle vás na vaší škole užitečné?

Upřímně si myslím, že některé „teoretické“ programy úplně užitečné nejsou. Byla u nás přednáška od policie zaměřená na kyberprostor, no to bylo za mě úplně nepřínosné, nikdo nedával pozor, neuměli zaujmout. Pak tu jsou často nějaké přednášky nebo programy zaměřené na sexuální výchovu a drogy, ale za mě jsou prostě nejdůležitější ty na to klima a kolektiv. Jenže je tam ten problém, že přednáška je jednou a jakmile se ti žáci nějak

otevřou, tak je konec. Chtělo by to, aby byla třeba dvakrát, po týdnu nebo dvou, aby se mohlo navázat.

Proč tedy není těchto preventivních programů týkajících se klimatu třídy více?

Je problém právě v tom grantu. Nestačí na to peníze, to by škola musela vzít ze svého. Třeba tento rok neměla 9. třída vůbec preventivní program, aby v sedmé třídě, kde ten problém opravdu byl, mohl proběhnout právě ten stmelovací kurz.

Máte pocit, že by vaše škola čelila nějakým rysům xenofobie vůči komunitě LGBTQ+?

Ne tento jev jsem zde nepocítila, jsou tu občas narážky typu „haha Franta je teplej“, ale vlastně o ničem takovém nevím. Pak taky v 6. třídě byla polovina třídy holek lesby, ale to spíš kvůli nějakým trendům z internetu.

Jsou u vás na škole nějaké preventivní programy týkající se genderu, LGBTQ+?

Ne nic.

Příloha E: Rozhovor s metodičkou prevence II.

Jaká je Vaše pozice na škole a jak dlouho ji vykonáváte?

Jsem metodičkou prevence na soukromé základní škole, působím zde i jako výchovná poradkyně. Je o již 7 let. Dále působím v organizaci META, která poskytuje poradenství a vzdělávací aktivity cizincům a podporuje pedagogy v jejich práci s žáky-cizinci.

Jaká je podmínka, aby se učitel stal i metodikem prevence?

Absolvování specializačního studia – akreditovaný kurz MŠMT.

Jaká je Vaše náplň práce jako školního metodika prevence?

Záleží na tom, jak má škola nastavené poradenské pracoviště, a to má opravdu každá škola úplně jinak. Podle toho potom metodik prevence pracuje. Řekla bych, že z mé zkušenosti má spoustu škol aktivity rozvržené s dost nejasnými hranicemi. Já jako metodik na naší škole vytvářím program na míru školy, v plánu se škola musí charakterizovat a napsat její silné a slabé stránky. Některá témata, která v rámci preventivního programu mají proběhnout jsou již stanovena. Vytvářím i dílčí aktivity do tříd, oslovuji a zvu externí organizace a ručím za proběhnutí tohoto programu. Dále hlídám naplňování aktivit a konzultuji s třídními učiteli jaká jsou aktuální témata, problémy v jejich třídě. Na konci roku dělám evaluaci, to znamená, s čím se škola potýkala (šikana, OMJ, žáci z Ukrajiny...), co se povedlo a co ne.

Vytváříte jako školní metodik prevence i programy sama?

Školní metodik je může dělat sám, záleží na jeho kapacitě, já si dělám své programy, protože v tom mám mnoho letou praxi. Absolvovala jsem pětiletý výcvik v rámci růstových skupin, a i některé koučovací výcviky.

Jak probíhá komunikace metodika prevence s třídními učiteli?

Já vždy třídy navštěvuji třeba i v rámci náslechu, zúčastním se celé hodiny, abych viděla, jak třída pracuje. Vše to s třídními učiteli konzultuji. Jako metodik bych měla umět poradit, metodicky učitele vzdělávat, zajišťovat informace, informovat rodiče. Podle současných problémů já pak vychytám program – to, co se silně řeší se musí udělat hned a ne čekat (např. pokud je aktuální ve třídě téma LGBTQ+ snažím se do nějaké hodiny tento program zařadit co nejdříve)

Účastníte se jako metodik preventivních programů?

Jak kdy, není to povinnost, takže podle času.

Vnímáte nějaká úskalí pozice školního metodika prevence?

Metodik nemá nárok na úlevu. Někteří ředitelé, kteří jsou osvícení, snižují úvazek (aby se metodik mohl věnovat nejen učitelství, ale právě i prevenci). Jinak v tomhle je největší problém, metodici pak často neodvádějí svoji práci, protože na ni zkrátka s plným úvazkem nemají čas.

Využívá Vaše škola některé externí preventivní organizace, jak jejich přínos hodnotíte?

Ano, zveme externí programy primární prevence, se kterými máme zkušenost. Myslím, že by programy měly být nastavené tak, aby organizace prošla a nadhodila téma a já s tím potom pracuju dál, protože za 2 hodiny se toho tolik nestihne a téma je stále otevřené a někdo to s žáky musí ještě doprobrat, protože pokud požádáte organizaci o další doplnění, dá vám termín za 2 měsíce, a to už potom nemusí být aktuální. Domlouvám se tedy s lektory, jak to bude vypadat a pak to případně ještě se třídou otevřu a navážu.

Jaká jsou opatření ve Vaší škole týkající se xenofobie a rasismu?

Tuším, že v sedmé třídě je průřezové téma respekt, diskriminace, rasismus, šikana... Každá škola je povinna mít průřezová témata – sociální výchova, výchova demokratického občana, multikulturní výchova, rozmanitost kultur, je trochu zkosnatělá, ale tam ty témata odlišností jsou. Další témata se snažíme průběžně zařazovat do humanitních předmětů. Dále máme i diskuse v kruhu. Častým tématem jsou nějaké diskriminační přezdívky. Bavíme se, kde je hranice mezi škádlením a šikanou. Snažím se to vždy napasovat na aktuální problém třídy, ne že se odškrtnla kolonka, že je splněna sexuální výchova, když zrovna nic takového třída nepotřebuje.

Jsou u vás na škole nějaké preventivní programy týkající se genderu, LGBTQ+ a vyskytly se zde nějaké xenofobní postoje vůči LGBTQ+?

Preventivní program v současnosti nemáme, já se na to zaměřuji v sexuální výchově a spíše jdu potom, co žáci vědí. Společně s nimi třeba otevřu internet a dohledáváme a definujeme. Jdu po jejich poptávce. Pokud to pro třídu není aktuální, tak to respektuji a neotvírám.

Minulý rok jsme řešili, že slečna z 8. třídy se necítí být slečnou ale chlapcem. Začali jsme řešit, co to znamená, co potřebuje, řešili jsme to i s rodiči. Moje role v tom byla taková mediátorská, spojovala jsem pedagogický sbor, rodiče, dívku/chlapce.

Jak jste tuto situaci řešila s učitelským sborem, byly zde nějaké problémy?

Řešili jsme, kde jsou hranice, co budeme respektovat a co ne. Dohodli jsme se, že ho budou oslovovat v mužském rodě, ale zároveň jsem se snažila bavit i s ním, že to možná pro ten učitelský sbor nebude ze začátku jednoduché, že 8 let jsou zvyklí na něco jiného, ať to taky respektuje. Učitelé mám pocit bývají občas mnohem více xenofobní než právě žáci, může to mít určitě důvod, že tato tematika je pro ně něco úplně nového a nepochopitelného. Chtěla jsem obstarat workshop na toto téma pro učitelský sbor, avšak byl finančně dost nákladný a nebyl o to takový zájem.

Jak se k situaci stavěla třída, jak s ní ohledně těchto témat pracujete?

Třída ho velmi podporovala, objevily se pouze nějaké narážky od mladších dětí. Snažím se proto pracovat s tolerancí a témata xenofobie a předsudků zařazuji do hodin. Pokud učitelé s některými tématy nejsou schopni pracovat, snažím se jim vždy říct, ať si řeknou o pomoc. Často se děje, že si učitelé uvědomují, že se o tom nechtějí bavit, protože jsou sami rasisti. Častá témata jsou právě LGBTQ+, migrace, válka na Ukrajině, Romové, téma smrti... Když si na to netroufají, vezmu si to já a „vysvobodím je“.

Setkala jste se na škole s nějakými rasistickými a xenofobními projevy?

Na škole máme poměrně silnou část ruských dětí, zde se pak často objevují narážky na původ od dalších žáků. Právě potom ukrajinská válka přinesla téma rasismu. Ukrajinské děti zapadly do kolektivu dobře, ale je to taky hodně o rodičích, co s žáci za názory a postoje nosí z domu. Potom taky často nadávání „do gayů“

Jak se tomu snažíte předcházet?

Hodně mluvíme v kruhu o vzájemném respektu, toleranci, snažím se zastávat to, že nepoukazuji na odlišnost ale spíše na to, co nás spojuje. Myslím, že by o toleranci by se mělo mluvit už v první třídě, častěji se to dělá až na 2. stupni. Děti už na prvním stupni si výrazně všimají odlišností (jak fyzických, tak i toho, kdo je dysgrafik, kdo se hůř učí...). Na předsudky mám dobrou aktivitu, jmenuje se to „autobus“. Jde o to, ke komu by si žák

přisedl jen na základě vzhledu. Vždy je zde nějakých osm lidí a já jim pak odkryju, kdo skutečně jsou. Na této aktivitě lze hodně vidět ty negativní předsudky.

Jaké další patologické jevy se v současnosti na Vaší škole vyskytují?

Určitě sebepoškozování, šikana, téma duševního zdraví a poruchy příjmu potravy teď docela vymizely mám pocit.

Příloha F: Rozhovor s koordinátorkou projektu *Mezipatra do škol*

O čem je festival Mezipatra a jaká je Vaše role v něm?

Mezipatra je queer filmový festival organizovaný občanskými sdruženími Mezipatra a STUD Brno. Každoročně je představeno kolem stovky českých i zahraničních filmů s LGBTQ+ tématy. Já jsem koordinátorkou projektu „Mezipatra na školách“ od roku 2018.

Jak probíhá projekt Mezipatra do škol?

Vždy ve dvou lidech přijdeme do školní třídy a z toho jedna přednášející osoba je vždy LGBTQ+, aby mohla sdílet svoji vlastní zkušenost/osobní příběh. Z festivalu oslovíme některé tvůrce, kteří by byli ochotni nám poskytnou jejich snímky a ty pak podle situace ve třídě vybereme a promítáme. Po promítání přichází krátká diskuse o filmu. Naše přednáška trvá dvě vyučovací hodiny (90 minut).

Pro jaké třídy je projekt určený?

8. a 9. třídy, ale párkrát jsme byli v nižších ročnících druhých stupňů ZŠ.

Jste školou oslovováni Vy nebo školy oslovujete sami?

Oboje. Dříve jsme oslovovali my, setkali jsme se i s odmítáním, ale v současné době je po nás spíše poptávka ze strany škol.

Která témata se v rámci přednášky rozebírají?

Řešíme rozdíl mezi pohlavím a genderem, sexuální orientaci, ostrakizaci, šikanu... Máme různé interaktivní úkoly, kdy žáci pracující ve skupinkách a tyto pojmy třeba definují. Člověk s vlastní zkušeností pak prezentuje svůj osobní příběh, potom promítáme snímek a ten následně rozebereme.

Co je cílem tohoto projektu?

Projekt je koncipován jako primární prevence, takže jedním z cílů je předejít možné xenofobii, nepochopení nebo diskriminaci. Dále pak zvýšení povědomí a porozumění genderovým a sexuálním identitám. Také podpora LGBTQ+ na školách, nejen mezi studenty ale i vyučujícími...

Jak probíhá diskuse? Berete si zpětnou vazbu?

Diskuse je velmi krátká, máme k promítání připravené otázky a snažíme se, aby i žáci pracovali ve skupinkách, protože to pro ně může být komfortnější. Dále nabízíme online dotazy, pokud se někdo necítí na dotaz v průběhu přednášky. Na konci potom žádáme zpětnou anonymní vazbu, co se žákům líbilo nebo co bychom mohli naopak zlepšit.

Účastní se přednášky i vyučující?

Můžou i nemusí. Když se přednášky účastní vyučující, měl by mít se třídou dobrý vztah, aby se žáci nebáli otevřít.

Účastní se pouze základní školy v Praze nebo i v jiných městech?

Nejen v Praze, ale po celé republice. Málo jsme v minulých letech měli třeba kraj Vysočina, ale vlastně nevím, kvůli čemu to bylo, možná jen špatná komunikace.

S jakou motivací Vás nejčastěji školy kontaktují?

Nejčastěji je to v rámci prevence. Někteří toto téma chtějí otevřít, protože se na to sami necítí. Občas je to třeba i kvůli tomu, že ve třídě proběhly nějaké xenofobní reakce. Před přednáškou mapujeme, jaká byla motivace a jak na tom třída je. Podle toho třeba i vybereme konkrétního přednášejícího s osobní zkušeností.

Jste za přednášku s promítáním placeni školou?

Ano, je to 60 Kč na studujícího.

Setkali jste se s nějakými xenofobními reakcemi během přednášek?

Ano setkali jsme se. Jsou to třeba nenávistné poznámky typu, že nesnáší gaye nebo LGBTQ+, pak si z toho třeba dělají srandu typu „a já jsem helikoptéra“ a tak podobně. Dále pak třeba ve zpětné vazbě jsou tyto nenávistné komentáře. Typicky s těmito komentáři přicházejí kluci, asi je to nějaké vymezení a vnímají to jako opak maskulinity. Máme ale spíše víc pozitivní vazby, třeba, že nám děkují a pomohlo jim to ujasnit si něco.

Jak jste situaci řešili?

My to oznámíme učitelům, že i po výzvě stále opakovali homofobní poznámky, nebo že třeba píšou dotazy za někoho jiného. Snažíme se s tou třídou pracovat a třeba i vytipovat

toho, kdo je tam nějak víc dominantní a před kým se třeba ostatní stydí mluvit a potom to řešíme i s vyučujícími.

Vyskytla se ve zpětné vazbě nějaká žádost o pomoc?

Ne

Pořádáte tyto přednášky i pro učitelský sbor?

Primárně je program pro třídy, ale je možnost i pro sborovnu.

Setkali jste se s nějakými xenofobními názory ze strany učitelů?

Spíše se s tím nesetkáváme, vyhledávají nás učitelé tomu otevření. Když už se něco dělo, tak to byla nějaká neverbální gesta nebo třeba misgenderování.

Existuje nějaká příručka ohledně LGBTQ+ komunity na školách?

Od MŠMT nyní neexistuje pokyn nebo příručka pro učitele, jak s LGBTQ+ žáky pracovat, ale již na ni ministerstvo pracuje. Existuje tuším nějaký krátký dokument, jak řešit homofobii. Dále Pride má příručku, kde hodnotí i osobní příběhy, jak se třeba škola zachovala nebo co mohla udělat lépe. Na webu „UČÍM O LGBTQ“ je taky pár skvělých materiálů, ale teprve začínají.

Potřebujete povolení rodičů, aby se jejich děti přednášky mohly účastnit?

Každá škola si o tom rozhoduje sama, některé mají názor, že to spadá stoprocentně k jejich kompetenci a tento preventivní program zařadí bez zeptání a některé chtějí potvrzení od rodičů. Pokud někdo nesouhlasí nebo neví co si pod tím představit, já jsem ochotná sepsat nějakou osnovu, co se bude dít a co budeme probírat. Byli jsme například s projektem na křesťanské škole a tam právě někteří rodiče nesouhlasili.

Co je podle Vás největším problémem LGBTQ+ žáků na školách, s čím se zde mohou setkat?

Myslím, že se nejčastěji setkávají s nepochopením nebo nepřijetím, a to nejen ve škole, ale i doma. Ze stran učitelů a dospělých jde často o názor, že je to nyní „trend“ a s tím pak může souviset i strach s přiznáním svého genderu. Učitelé se to pak snaží vlastně pochopit, ale často mají nějaké předsudky.

Stalo se Vám někdy, že Vaše přednáška motivovala žáka ke „coming outu“?

Ano, jednou se nám to stalo, že jeden žák udělal coming out na konci přednášky před celou třídou. Nejspíš cítil bezpečné prostředí a řekl si, že prostě teď to udělá. Bylo opravdu vidět, že to třída nečekala. Každopádně ty reakce byly přátelské a empatické.

Zmiňujete v přednášce nějaké „kroky“, jak coming out udělat?

To je hodně individuální, každý se cítí na něco jiného. Většinou o tomto mluví přednášející s vlastní zkušeností. Každopádně my poskytujeme i informace, kam se dá obrátit, jaké existují podpůrné skupiny a organizace, případně i linka bezpečí. Měli by se nejprve svěřit někomu, komu opravdu věří a mají s ním dobrý vztah. Samozřejmě ale ani nemají povinnost to říkat, pokud nechtějí.

Máte nějaké plány do budoucna s projektem Mezipatra do škol nebo něco byste chtěli změnit?

Ano, přemýšlíme, co v budoucích letech zlepšit nebo změnit a přijde nám, že dvě vyučovací hodiny jsou málo a tolik se toho nestihne. Než se žáci otevřou začíná být konec, takže bychom chtěli se školami spolupracovat opakovaněji.